

BOTOND

SZÉPIRODALMI ÉS TUDOMÁNYOS FOLYÓIRAT

SZERKESZTI: SZALAY GYULA

TARTALOM:

- IMRE SÁNDOR dr.: Az erdélyi szellemről.
 DOBOS LÁSZLÓ: Döblingi este. (Vers.)
 SZALAY GYULA: János csatát veszít. (Novella.)
 DOBOS LÁSZLÓ: Csönd. (Vers.)
 KONCZ GÉZA: Halálos büszkeség.
 MIHÁLY LÁSZLÓ: Sajnálak, csendes boldogok.
 (Vers.)
 VÁRADI BÉLA: Az orgona. (Novella.)
 MIHÁLY LÁSZLÓ: Én nem kívánom! (Vers.)
 MIHÓK BÉLA: Egy hadifogoly naplója.
 MIHÁLY LÁSZLÓ: Összetörve . . . (Vers.)
 CSER JÁNOS: Budapesttől—Budapestig.
 Innen—onnan. — Ifjusági élet.

18

KETTŐS SZÁM ÁRA 12.000 K EGÉSZ ÉVRE 60.000 K
 Kiadja a Polgáriskolai Tanárképző „BOTOND” Bajtársi Egyesülete

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, 1., Györi-út 13.

Szerkesztőség
és kiadóhivatal:
Budapest,
I. Győri-út 13.

BOTOND

Szépirodalmi és tudományos folyóirat
Megjelenik havonként

Egyes szám ára
6000 korona
Egész évre
60.000 korona

Az erdélyi szellemről.

Irta: *Imre Sándor dr.*

Az erdélyi szellemet az erdélyiek lelki életében kell keresnünk, annak színezetében és tartalmában. Ahogyan az egyesek között nyilvánvaló különbségek vannak, csakúgy meg lehet találnunk a sajátos, közös vonásokat egy-egy nép tagjaiban, az ország egyes részeinek lakósaiban. Mások az uralkodó gondolataik, tehát gondolkodások köre és tartalma; más színezetű az érzelmi életök, mert más viszonyok között nem fejlődhetett távolállókéval azonosan; más az akarások iránya, hiszen az élet sajátos körülményei más-más cselekvést tesznek szükségessé. Vajjon van-e mindezekben sajátos erdélyiség: jellemzi-e az erdélyi embert a gondolkodásnak, az érzelmi életnek, a törekvéseknek valami közös minősége.

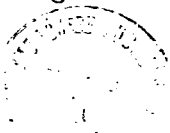
Ki az erdélyi ember? Legelső sorban azt kell erdélyinek tekintennünk, aki erdélyi bennszülött, de nem testi születését értve, hanem a lelkét, azaz akinek egész gondolatvilága, érzülete, törekvéseinek alapja ott gyökerezik Erdély multjában, tehát aki lelkileg erdélyi származású. Azután erdélyi az is, aki bár nem ott született, családját semmi sem kötötte Erdélyhez, de az élet sodra oda jutatta s magába szívta Erdély levegőjét, magába fogadta s tudatosan élte Erdély életét. De nem erdélyi senki, aki ha talán ott született is, sokáig ott élt is, nem tudta sem megérteni, sem átérezni, hogy erdélyinek lenni mit jelent.

Ha igazságosak akarunk lenni és a valóságot akarjuk látni, az erdélyi emberről szabad-e csupán az erdélyi magyar emberre gondolnunk? Erdély eddig sem csupán magyarokból állott; a más nyelvűeknek más volt eddig is a gondolatvilágok az érzületök, mások voltak — óh mennyire mások! — a törekvéseik, mint a magyaroknak; de tagadhatatlan, hogy erdélyiek voltak azok is. Ha csupán a magyarság iránt érdeklődtünk is és csak a magyarság életében keressük az erdélyi szellemet akkor is, épen a tisztánlátás érdekében feltétlenül számolnunk kell azzal a ténnyel, hogy Erdély lakossága mindig rendkívül tagozott volt: többféle nyelv, különböző felekezetek és a társadalom osztályainak különbözőségei megosztották. Erdélyről beszélve mindenik nyelvű, mindenik felekezetű és valamennyi társadalmi osztályhoz tartozó erdélyi embert együtt kell értenünk, mert csak ebben az egységben lehet valamelyik résznek a sajátosságát felismernünk és megértenünk. Vajjon nem lehet-e találni olyan vonásra, amely minden erdélyit, akár magyar, akár nem magyar, közösen jellemzi?

Ilyen közös vonásnak látom pl. azt, hogy Erdély mindhárom népének, a magyarnak, szásznak, romának a lelkében ott élt annak a tudata, hogy tőlük távol, az erdélyi határon túl nagy tömegekben élnek rokonai, édes testvéreik. Tudták ezt a románok s amint művelődtek, egyre általánosabbá vált köztük az egytűvé tartozásuk érzésének gondos fejlesztése, a hegyeken túlról kapott anyagi és erkölcsi támogatás hatása. Tudták a szászok s rendkívüli mértékben erősítette öntudatukat, ellenálló képességüket, sajátos vonásaik féltékeny őrzését, hogy a Németországon kívül élő németek szervezése közben reájok különös gondot fordítanak és a nagy német néphöz való tartozás tudatát szakadatlan személyes érintkezéssel is erősítették. Tudta az erdélyi magyarság is, hogy összetartozik a Királyhágótól nyugatra élő magyarsággal, de ez a tudat nem járt együtt ugyanolyan érzelmekkel és törekvésekkel, mint a másik két erdélyi népfajban. Az erdélyi magyar lélek megértése azt követeli, hogy ezt ne hallgassuk el: az erdélyi magyarság tele volt panasszal amiatt, hogy az erdélyi határon túl élő, nagy tömegű magyarság nem törődött eléggé Erdély magyarjaival, nem gyámolította, sorsát nem tartotta úgy szemre előtt, mint a románokét a román királyság és a szászokét a nagy messzeségből is a németség hatalmas szervezetei. Amikor az erdélyi szellem magához vonzott s az erdélyi egyetem hallgatója lettem: eleinte értetlenül hallgattam, milyen következetesen tettek különbséget ősi kolozsváriak erdélyi ember és magyar ember között, hogy bukkant elő mind-egyre a budapesti szellemmel, a magyarországi politikával való elégedetlenség. Azután megértettem, hogy sok minden bajnak itt van a forrása: az egy hazává egyesült két haza magyarsága nem tudott lelkileg összeforrni s ezért az erdélyiek a nagyobb részt hibáztatták, ez azonban nem igen vette tudomásul a panaszokat és nem érezte a belső egység hiányát.

Erről a pontról indulva lehet megérteni az erdélyi magyarság némely jellemző tulajdonságát. Az elszakítás előtt az erdélyi magyarság lelkülete három forrásból alakult. Egyik: a multnak, a nagy harcokkal és veszedelmekkel teljes, de mégis dicsőséges, fényes multnak, a fejlődmi Erdélynek emlékezete. A másik: a helyzetük, amelyet az erdélyi magyarság mindig nyitott szemmel nézett és soha sem titkolta el maga előtt, hogy a jövőt egyáltalában nem tarthatja veszélytelennek. A harmadik épen ez volt: a jövőért való aggodalma és a nagy tömegű magyarsággal, az anyaországgal való kapocs. Ha mindezeknek a hatását keressük, ilyenféle vonásokra bukkanunk.

Ami a gondolatvilágot illeti, nyugodtan megmondhatjuk, hogy az erdélyi embert igen nagy mértékben, első sorban a maga gondja-baja foglalkoztatja. Az erdélyiségből származó gond és baj. Látta az erdélyi magyarság veszedelmét, segedelmet azonban nem látott a szükséges mértékben, főként olyan mértékben nem, amilyen mértékben a román-ság a hegyeken túlról kapta. Ez indította az erdélyi magyart arra, hogy maga keresse a menekvés, a védekezés módját. Innen van, hogy az erdélyi ember sokkal többet gondol a jövőre, mint például az alföldi magyar. Ez már a nagyobb tömegben élő, egynyelvnek sajátosága, hogy nemzeti létük kevésbé aggasztja őket, s a jövő nem nagy probléma a számukra és az előgondolás leginkább csak a jövő termésig terjed.

Akik nem láttak közvetlen és állandó nemzeti veszedelmet, természetes, hogy azok gondolkodását nem foglalja el a nemzeti önvédelem módjainak keresése és így érthetően fejlődik ki a közömbösség a nagy kérdések iránt. Még az is érthető, hogy a végeken élők veszedelmét is hajlandó az ország közepén nyugodtan élő magyarság amazok személyes bajának nézni, hiszen az messze volt, őt közvetlenül nem érintette. Az erdélyi embert azonban állandóan kötötte a jövő bizonytalansága, a fellegek tornyosulása. S ennek az a nevezetes következménye lesz, hogy a nagy veszedelemteljes, súlyos változások előérzete miatt nagy gondnal foglalkozott a maga apró dolgaival. A közdolgokba nem sok beleszólása volt, az ország ügyeit — még az egészen rá vonatkozót is — meglehetősen nélküle, messziről intézték, csinálta hát a maga dolgát, próbálta biztosítani a maga személyes jövőjét. És bizony ezt nagyon sokszor ellenséges körülmények között kellett tennie, maga és családja kenyerével, gyermekei boldogulásának keresése közben lépten-nyomon látható és rejtett, idegen erők törvényes akadályaiiba botlott. A védekezés arra kényszerítette az erdélyi embert, hogy jóllehet távoli veszedelmet látott, mégis a közvetlen, apró kérdésekkel foglalkozzék alaposan. Így állott elő az erdélyi gondolkozásnak bizonyos szűkkörűsége. Csodálatosnak veszik, hogy az erdélyi emberben nagyobb mértékű az átlagosnál a jövőbelátás, a jövőért való nyugtalanság és a gondolkozása mégis szűkkörűvé vált. Ezt igen sokszor vetik az erdélyiek szemére: kicsinyesek, aprólékosak, csak a közvetlenre gondolnak. Hogyne kellett volna ilyennek lenniök, hiszen tisztán látták, minden percben érezték az égő veszedelmet, nemcsak a magyarságot, mint egészet, hanem a saját személyöket is fenyegetve látták, magukra voltak utalva, magukról tehát gondoskodniok kellett.

A lelki élet egységes volta miatt ennek az állapotnak az érzületre is mély hatása lett. Élt az erdélyi emberben — talán ma is él — a fényes múlt tudata és az ebből eredő önérzet. Nemzedékről-nemzedékre szállott Erdély dicső multjának, önálló állami életének emlékezete; nem feledték el, hogy egykor önállók voltak, államot alkottak és tartottak fenn nagyon nehéz viszonyok között; védőbástya voltak, biztosították a viszonylagos nyugalmat Magyarország számára. S ezek az emlékek állandóan fentartották a sajátos hivatás gondolatát, az erdélyi önállóság vágyát, hiszen egészen 1918-ig is minduntalan találkoztunk ezzel a gondolattal, hogy jobb volna, ha sorsukat maguk intézhetnék. Mindezzel azonban együtt jár más is. Az erdélyi emberben nemcsak a fényes korszakok emléke élt, hanem az is, hogy a maga egészében nézve Erdély élete csupa küzdelem volt, sorsa örökös küzdés. Soha sem volt úgy, hogy teljesen a maga lábán állhatott volna, ne kellett volna jobbra-balra tekintenie, taktikáznia. Könnyű tréfálva, vagy gúnyolódva beszélni a székely „fuváros“ lóról, de nem szabad elfelednünk, hogy ezt történelmi kényszerűség fejlesztette ki, ez tette az erdélyi lélek egyik forrásává a bizalmatlanságot. Nagyon kellett vigyázni, hogy ne járjanak túl az eszén, igyekezett hát inkább ő járni túl a másén.

Az önállóság vágya mellett csodálatosképen ott volt az erdélyi lélekben valami bátortalanság, határozatlanság is. Mintha nem tudná határozottan valamely irányhoz kötni le magát, ahogyan a múltban is

kénytelen volt különböző irányban próbálkozni. Ezt a határozatlanságot a magárahagyottság érzése táplálta és egyben egy látszólag egészen másféle tulajdonságnak is forrásává lett. Arra gondolok, amit a fővárosiak és alföldiek oly gyakran vetnek az erdélyiek szemére, hogy t. i. az erdélyi magyar önző. Igaz, csakugyan önző, azaz önmagára gondol. De nézzük, nem természetes-e ez a vonás is? Nem kellett-e szükségképpen ilyenné válnia, mikor kénytelen volt magával annyit foglalkozni, magát, családját, birtokát állandóan védelmezni és mikor ebben a keserves, emésztő munkában egyedül érezte magát?! De nem szabad igazságtalannak lennünk: ez az önzés nem azt jelentette, hogy a maga hasznát másnak a kárával akarta. El kell ismernünk, hogy amit önzésnek nevezhetünk, az voltaképen magyar önvédelem volt: ami ott a magyarok — köztök természetesen a székelyek — érdeke, az egyetemes magyar nemzeti érdek is. El kell vesznie annak a népnek, amely nem látja a maga harcát és szolgálni nem tudja; meg kell hát értenünk, hogy ezt a vonást ott az állandó veszedelem fejlesztette ki.

S kifejlesztett még egyet: az összetartozás, egymásrautaltság érzését, a segítségre való készséget. Az erdélyiekben általában sokkal erősebb minden, mint a többi magyarban. Aki kívülről került oda, ezt is meglepetve nézte: az egyes vidékekiől való erdélyiek maguk között különösen, de a többiekkel is egynek érezték magukat, ugyanígy nemcsak az egyes társadalmi osztályok tagjai, hanem a különbözők is. Másutt azért volt ez a közösség érzése csekélyebb, mert nem voltak annyira egyek a veszedelmek elszenvédésében: nem szenvedtünk huzamos ideig azonos sorsot. Hiszen még a török veszedelmet sem egyformán éreztük. Erdély egész magyarsága pedig ugyanazt a sorsot hordozta századokon át: a magyarság állandó küzdelmét folytatták a létért, bár változó-formában; ott ez tudatossá vált, az ország más részén sokkal-sokkal kevésbé; ott tehát mélyebb nyomának kellett maradnia az érzelmi életben is, mint egyebütt.

Ha pedig azt nézzük, mi jellemző az erdélyi magyar törekvésére nézve, jegyezzük meg, hogy ebben mindig két elem van: az ösztön és a tudatos akarás. Ott is így van: az összetartás ösztöne és az életfeltételek megteremtésének szándéka adja meg a törekvések irányát. Az erdélyi ember látja a személyes munkának az egyén érdekein túl terjedő jelentőségét a közre, a többi magyarra vonatkozó feladatát is. Tehát nem csupán ösztönszerűség, hanem tudatos akarás jellemzi. Az egész magyarságnak — szabad és szükséges kimondanunk a súlyos valómást — hosszú időn keresztül legnagyobb fogyatékosága, pusztulások döntő betegsége épen a nemzeti tudatosság hiánya volt. Ma talán-talán gyógyulunk ebben a tekintetben. Ez a hiány a legkisebb volt az erdélyi emberben. Vagy mondjuk megfordítva: leginkább az erdélyiek látták tisztán, mit jelent magyarnak lenni. Ez fejlesztette ki bennük a nemzet megtartására való törekvést. Ebből áradt a magyarság törekvésének szándéka: az összefogásra, belső erősítésre, a lelki védelmi vonalak kiépítésére való iparkodás. Elég a XIX. századból gróf Mikes Imrére és a hozzá hasonlókra hivatkoznom; társait a régen multból is, napjainkból is könnyű volna felsorolni. Nevén is nevezhetjük ezt a tulajdonságot: nemmi egyéb ez, mint politikai tudatosság. Természetes, hogy ez nem

lehetett, ma sem lehet általános; gátolja a kifejlődését némely már említett más tulajdonság, amely általános alapvonás az erdélyi lélekben. Mégis bizonyos, hogy a politikai érzék sokkal erősebb az erdélyiekben, mint például az Alföldön s így a politikai tudatosságnak is könnyebb ott fejlődnie.

Az a körülmény, hogy Erdély lakossága rendkívül sokféle, nagy tagoltságot jelent és ebből az erdélyiek lelki alkatának további vonásai erednek. Ilyen például bizonyos társadalmi zárkózottság. Ez némely irányban nagyon is merev volt. A magyarság elzárkózott a szászoktól és a románoktól. Egyházi különbségek is megértetik ezt, főként pedig hogy mindeniknek külön-külön iskolaszervezete volt s ebben saját politikáját csinálta mindenik. A három iskolaszervezetben más-más volt a nyelv, más nemzeti tudatosságot igyekeztek a tanítással kifejleszteni; mások a nyilvánvaló, vagy titkos céljai a nevelésnek. Eredetileg a magyar iskolák nem akartak egyoldalúan magyar nevelést folytatni; mindvégig nyitva állottak a többiek számára is. Természetes azonban, hogy a szász és román iskolák, egyházi és iskolai vezetők elhúzódsága a magyarokat is elhúzódsárra kényszerítette. Így aztán természetesen mindjobban fejlődött a vélt és a valóságos ellentétek hatása, élesedett a három nép viszonya. Egyik sem értette meg, amit sokan hirdettek, Wesselényi Miklós „Szózat“-ában 1870-ben rendesen ki is fejtett, hogy a szláv tengerben a magyar, a vele lakó németiség és a románság csak összefogva, csak egymást megértve és támogatva tudhatja az életét fenn tartani! Borzasztó jelei látszanak már a jóslás igazságának.

Nézzük azonban csak magát az erdélyi magyarságot. Az elzárkózásra való hajlandóság a magyarságban úgy is érvényesült, hogy a magyarság alkotó részeit különítette s távolította egymástól. Szabad-e eltitkolnunk önmagunk előtt szerencsétlenségünknek azt az egyik okát, hogy a magyarság önmagában sem volt egységes?! Nem volt az közvetlenül a háborút megelőző időkben sem, akkor az országos politika ellentétei tették lehetetlenné az egyetértést. De nem volt meg a lelki egység régebben sem, jóllehet ott lett volna az egyesítésre alkalmas érzés: az összetartozásé. Csakhogy bizonyos körülmények ennek az érzésnek más irányt szabtak, az egész magyarságnál szűkebb kört jelöltek ki. Főképpen az erdélyi magyar iskolák felekezeti megoszlása idézte ezt elő s ebből nemcsak felekezeti tudatosság, hanem felekezeti elkülönülés is következett. Természetes, hogy így aztán bizony nagy ellentétek fejlődtek ki az erdélyi magyarságban, holott alapjában véve — amint még rá térek — a felekezetieskedés egyáltalában nem erdélyi vonás.

A szétagolás, részekre bomlás, apró célokhoz való tapadás veszedelmével szemben hatalmas szózatokban nyilatkozott az egység szükségessége mellett és nem is volt hatástalan. Ezek az erdélyiségnek igazi jellemzői. Például Mikó Imre alkotását, az Erdélyi Múzeum-Egyület emlitem. Ennek a nevét sokan ismerik, de csak az egyesületet látják benne, talán a régiségtárat, talán a könyvtárat. Bizonyos, hogy így nem értik meg sem az alapítójának gondolatát, sem az egyesület feladatát. Ez az egyesület keletkezésekor az erdélyi magyar egység gondolatát testesítette meg; ezt akarta megértetni ott minden magyarral, hogy az élet valóban ellentéteket termel, történelmi kényszerűség a társadalmi,

felekezeti elkülönülés, de minden szétválasztó erőnél erősebbnek kell lennie a magyarság tudatának. Az erdélyi szellem kifejezője ez az egyesület épen azzal, hogy az erdélyi magyarság szellemi egyesítője akar lenni, amikor megalakult és élete folyamán tudatosan kísérelte meg azt is, hogy minden pillanat-politikától mentesen kezébe vegye Erdélyben az igazi erdélyi politikát: mindenféle nyelvű és mindenféle vallású erdélyi ember szellemi egyesítését. Sem ezt a nagyon nagy, sem azt a kisebb, de magában véve is nagy célt elérni nem adatott meg. De a törekvés megvolt s ez a törekvés jellemzi az erdélyi szellemet.

Épen az ilyen törekvések sikertelensége bizonyítja, hogy ha az embert az élet közvetlen gondjai foglalják el, nem tud átfogó, nagy kérdésekkel foglalkozni. Természetes ez az erdélyi lelkekben is, de ebben megnyugodniok nem lehet olyanoknak, akik ebben a szellemi elaprózódásban távoli veszedelmet láttak, mert gyengülésre vezetett. Ezért emeli fel dörgő szavát Wesselényi a balitéletről írott munkájában, (1833) eléljök tárja, min kell gondolkodniok, mi pótolja a helyzet tiszta megismerését, igyekszik egyszerűbbé tenni a magyarok gondolkodását és törekvéseit. Ez is az erdélyi szellem danája.

Aki majd egyszer rendszeresen kimutatja, az erdélyi szellem nyilvánulásait, abból különös gondot kíván a családi élet. Az a szerep, melyet az erdélyi főurak betöltöttek, az egész magyarság szempontjából nagy jelentőségűvé tette, épen a főúri családok életét. Az erdélyi élet, erdélyi sors lelki hatását e családok tagjai mutatják leginkább, azaz ezektől maradnak olyan emlékek, amelyekből ezek a hatások tisztán megállapíthatók. Itt egyetlen vonást említek fel, mert igen jellemzőnek és épen a jövőre gondolás bizonyítékának tartom; nevezetesen azt, hogy a legtöbb erdélyi főúri családnak állandó gondja volt az új nemzedékre. Nemcsak anyagi jólétükről gondoskodtak, nem csupán a szokásos nevelésben részesítették gyermekeiket, hanem beléjük nevelték a kiváltságos helyzet különös feladatainak a gondolatát, kifejlesztették a hivatás tudatát. Az Erdélyi Nemzeti Múzeum kolozsvári levéltárába a családi levelesládáknak rendkívül becses anyaga van együtt, legnagyobb részében feldolgozatlanul. Bárhol nyúl bele az ember, minduntalan annak bizonyítékai jutnak a kezébe, hogy az erdélyi művelt főnemes fiát is, lányát is hogyan igyekszik előkészíteni és a nevelőkkel előkészíttetni a reájok váró feladatokra. A családi életnek ez a — mondjuk pedagógiai áhatottsága nem egyedüli erdélyi főemberek tulajdonsága, de ezekre nézve jellemző és az épen magyar szellemi fejlődésnek nevezetes adatai, rejtett mozgatói tárulnának elénk, ha az erdélyi levéltárat ebből a szempontból fel lehetne dolgozni.

Annál fontosabb volt ez a nevelői kérdések és céltudatosság, mert hol több, hol kevesebb határozottsággal együtt járt vele az a törekvés is, hogy a társadalmi osztályok között a származás, vagyon és foglalkozás miatt meglevő különbségeket kiegyenlítsék. Nem az eltüntetések-ről van szó, hanem arról, hogy a kedvezőbb helyzetű társadalmi osztály érezze meg a többiek iránt való kötelességét. Ennek a szellemnek képviselőjéül mindig a zilahi Wesselényi-szobor képe jelenik meg előttem. Fadrusz János csodálatosan meglátta ebben az emberben az erdélyi magyar főúr lelkét és felejtethetetlenül tudta kőbe faragni. Ott áll a hatal-

mas főúr és ráteszi a kezét az előtte álló gubás ember vállára, ez meg kezében fogva a kalapját, tágra nyílt szemmel néz fel reá. Nem egy lépcsőfokon állanak, de a kinyújtott kar összeköti őket s a földműves mintha az apjára nézne. Mintha azt mondaná a szobor: atyámfiak, mi erdélyi magyarok, mind együtt vagyunk! Ezt az együttlételt bizonyítja a tömérdek alapítvány és adomány, a régi erdélyi iskolák aranykönyveiben; a fejedelmi és főúri alapítványok, minden rendű és rangú embertől származó kisebb-nagyobb adományok; mind arra szolgált, hogy segítse a nemzedékek végtelen sorát a művelődésben, szellemi erőgyűjtésben, maga boldogulásának és a többiek szerencséjének szolgálatában. Érdekes és nagyhatású volt az a mód, ahogy a főúri családok fiaik külföldi útjait rendezték: „mentor“-t választottak melléjük a kollégiumok legkiválóbb, érettebb ifjai közül, az úrfi és az egyszerű származású Szabó, vagy Kovács, vagy Papp Uram együtt éltek, együtt tanultak, tanáraikkal odakinn együtt érintkeztek, egymással törődniök kellett, akárhányszor a mentor akaratának kellett irányt szabnia, az övé volt a nagyobb felelősség. Így kialakult egy-egy nemzedék sok tagjában a kölcsönös megismerés alapján egyező célok tudata és később az egyik mint tanár, lelkipásztor, püspök, a másik mint iskolai, egyházi, egyházkerületi gondnok és főgondnok tudták az egyház és a nemzet ügyét megértően szolgálni. A mentorok alkalmazása közvetlenül persze egyéni, családi céllal történt, közvetve azonban az erdélyi szellemi életnek egyik legfőbb mozgója lett. S ebben épen az a fontos, hogy ezen az úton a társadalmi különbségek a kölcsönös megértés következtében nem akadályozták a közös célért való együttműködést.

Erdélyi szellem; a közös sors szükségessége. Igazi erdélyi emberek között sem a társadalmi állás, sem a felekezeti különbség nem volt idegenségnek vagy épen a gyűlölködésnek forrása. Az a régi tordai országgyűlés örökre megmondta, hogy mi az erdélyi magyarság érdeke, mi következik Erdély lelkéből: legyen szabad mindenik felekezet és senki se háborgassa a másikat a vallásában. Személyes tapasztalásból tudom, hogy ez a felfogás az igaz, erdélyi felfogás, az egyházi ügyekben ebben jelenik meg az erdélyi szellem. Nem azt jelenti ez, hogy kivétel nélkül mindenki szeretetben tartotta a másikat a vallását és nem bántotta a felekezetét; hiszen azok a nevezetes tordai határozatok is harcok után keletkeztek és egyéni türelmetlenséget, korlátozottságot semmiféle határozattal nem lehet megszüntetni vagy megelőzni. De Erdélyben csodálatos erővel élt és él ma is mindenik magyar felekezet lelkében az ő magyarságának tudata s ez egyesíteni tudta őket a magyarság közös teendőiben, magyar ügynek, magyar érdeknek tudták nézni a másik felekezet értékeit. Kicsiny, de jellemző adat lehet arra az, hogy mint kolozsvári egyetemi hallgatók nagy eseménynek, mindnyájunkra tartozónkra láttuk a református, a katolikus, az unitárius egyházi gyűléseket. Nemcsak a magunk egyházának a régi erdélyi országgyűlésre emlékeztető kerületi gyűlésein voltak ott a hallgatók között s mellettünk katolikus társaink, hanem ezekkel együtt hallgattuk, néha kísértük is az ő statusok vezető férfait és valamennyien egyformán érdeklődtünk az unitárius főtanács üléseiről szóló hírek iránt is. Mindhárom testület úgy állott előttünk, mint az erdélyi magyarság

életének mindnyájunk tiszteletét követelő képviselője: nem egyik felekezetet, hanem az egész magyarságot láttuk bennük. Ennek a felfogásnak igazolását láttuk a ránk szakadt keserves időnek abban a felemelő jeleniségében, hogy a megszállás után az erdélyi magyaroknak mindenik egyháza közös szózáttal fordult híveihez. Igaz, a mindeniket egyaránt nyomó, kegyetlen sors volt ennek a közvetlen forrása, de az erdélyi szellem eleven ereje nélkül sem a gondolat meg nem születhetett, sem a cselekedetnek hatása nem lett volna.

Az erdélyi szellemnek ezt a felekezeten felülemelkedő magyarságát sok, nevezetes ember működésével lehet igazolni. Csak egyet említtek itt fel: gyulafehérvári diákot és tanítót, Apáczai Csere Jánost. Egyházi szolgálatban állott, hiszen másféle iskola nem is volt. Műveltsége a protestáns teológiában gyökerezett, mert senki mástól, mint a saját egyháza hitének tanulásából nem indulhatott ki. De szívében az egész magyarságot hordozta, a magyar művelődés útját akarta egyengetni mindenki számára. Erdélyi értelemben felekezethez való hűség nem jelentett kizárólagosságot vagy elzárkózást vagy a másik semmibe vevését. Ezért tudtak az erdélyi iskolák mindenkor az erdélyiek magyarságának, az erdélyi magyarság erejének fenntartói és fokozói lenni. Tanítók és tanárok erdélyiek és oda származott erdélyi szellemű emberek voltak. Mindnyájan úgy érezték, hogy rajtuk fordul meg iskolájok élete és egész lelküket adták annak a kicsiny vagy nagy iskolának szolgálatába. Tudták, hogy a magyar jövődőt szolgálják. Az önmagokat fenntartó és kormányzó erdélyi kollégiumok, a nagy alapítók szellemének őrzői és a vagyon sáfárai valóban igyekeztek magokat kormányozni, de sohasem önmagokért. Élt bennök az ősök szelleme; apáik talán a szellemi alapítók, a régi nagy tanárok utódai vagy rokonai; talán ugyanannak az iskolának alapítványain nőttek fel magok is; a Bethlenek, Mikók, Kun Kocsárdok, lelkének „isteni szikrája” gyújtotta bennök az önemészítő tüzet a magyar gyermek iránt, akit az apja olyan egyszerűen csak ott hagyott a hagyomány szerint az enyedi kollégium udvarán, a kollégium anyai keblén. „Azok a kis condrás kölykök” mind „az ő édes fiaik” voltak, ahogyan E. Kovács Gyula 30 évvel ezelőtt írta s így igazán apáról fiúra áradt tovább az iskolákat eltöltő erdélyi szellem.

A környezet alakító hatására igen becses példa az 1872-ben megnyílt erdélyi egyetem a kolozsvári Ferenc József tudományegyetem élete is. Nemcsak erdélyi származású tanárai, de a többiek is — az elsők és a következők — kimutathatóan igyekeztek Erdély lelkét érvényesíteni működésükben. Ezen az egyetemen soha sem tudtak erőre kapni szét húzó törekvések, ha voltak is nagy véleménykülönbségek; nem voltak egymástól idegenek a tanárok és hallgatók; mindkét fél akart és tudott beleolvadni Kolozsvár és Erdély életébe; nemcsak a tanárok léptek ki az egyetem falai közül, hanem egyidőben a hallgatók csapatai is járták a falvakat és vitték a tudomány vonzó és egyesítő világosságát. Az egyetem bekapcsolódott Erdély életének mindenik ágába: folytatta, megvalósította az erdélyi egyetem ábrándozó régiék törekvéseit, hagyományokra épített és a jövődőt alapozta, tudatosan magáévá téve és fejlesztve az ősi iskolák erdélyi szellemét. Hogy ez a szellem élt és hatott, abban a kolozsvári egyetem mind a négy fakultásának is része volt.

Visszatérve azonban az iskolák hatására, meg kell jegyeznünk azt is, hogy az erdélyi szellemnek az iskolák útján való áramlása nem volt zavartalan azóta, amióta a régi erdélyi iskolázás teljesen az országos szervezet keretébe illeszkedett, amióta ott az állami iskolák elszaporodtak s ezzel gyakorivá lett a tanító személyzet cserélgetése. Nem is kell arról beszélnünk, hogy Erdély legtöbb pontján szinte számkivetettnek érezte magát az ország más vidékéről oda dobott ember, sem arról, hogy az odahelyezésnek ugyanúgy, mint más nemzetiségi vidékek állami állásai betöltésének sokszor egyenesen büntetés-jellege volt. Elég annyit említeni, hogy a személyeknek sűrű változása nem engedte a meggyökeresedést, másfelé valók odarendelése nem engedte az erdélyi szellem zavartalan érvényesülését, még kevésbbé a fejlődését, a régi zománcnak tehát kopnia, pusztulnia kellett. Így volt ez más téren is, nemcsak az iskolákban. Sem az erdélyi magyarság feladatainak megértése, sem az ellentéteket is elsimító közös erdélyiség ösztönös ereje, sem a helyzettel való megalkuvás kényszerúsége nem lehetett irányadó az ideig-óráig ott élők lelkében s azt gondolom, nyomról-nyomra ki lehetne mutatni, hogy annak a sok kellemetlenségnek, pártpolitikai izetlenségnek, társadalmi egyenetlenségnek, ami néhány évtized óta Erdély magyarságát is mindjobban megrontotta, az idegenből odakerült „magyarországi tisztviselők voltak az éoresztői és ébrentartói, akik nem tudták magokba fogadni Erdély multját és tisztán látni Erdély jövőjét, jobban mondva: e jövő fenyegető jeleit. Erdély magyarsága fokozatosan elerdélyietlenedett; a sajátosság elhalványodása pedig gyengülést jelent. Megfordítva is igaz: az egyéni sajátosságok megőrzése, megerősödése az egész szervezetnek az erősödését jelenti. Reméljük, most ez folyik ottan!

Döblingi este.

*Fájdalom borzongott bomlott agyán
S lassan bolygott érében sűrű vére,
Ha visszagondolt fáradt életére,
Mikor ráhullt a döblingi magány.*

*Az ablakhoz ült s messze-messze bámult,
Jelt várt keletről, szent Abel-tűzet
S az álmodó nép sohasem üzent,
Hűs este lett s ziháló melle tágult.*

*Évek multak, a jelt hiába leste,
A sötétség kormos ködöt szitált,
Furcsát gondolt és sóhajtvá felállt:
„Lement a nap, jöjj hát döblingi este!”*

S fiókjából a pisztolyt előkereste.

DOBOS LÁSZLÓ

János csatát veszit.

Irtá: Szalay Gyula.

A szíven páncél feszült, alatta pedig nem volt semmi, csak jég, hidegség és fagyott vágyak . . .

Ilyen volt János.

*

Huszéves lelkének simuló rajongásával ölelte körül barátját, Istvánt, aki tizenötévvel volt idősebb önála. Csodálkozva hallgatta szédítő történeteit az afrikai dzsungelekről, az elejtett tigrisekről, amelyeknek a bőrén most büszkén tapos, harcairól a francia légióban, ahová a végzet sodorta. Ilyenkor újjongva érezte, hogy nincs derekabb ember Istvánnál a földön. Büszke volt rá nagyon.

Ha István beszélni kezdett, az ő lelkében is feltornyosultak az álmok kavargó folyókon emelt gigászi hidakról, csatát nyert hadsereg élén hófehér paripákon száguldó vezérekről, égrefutó könyvespolcok között, glóbuszok, foliánsok s vigyorgó halálfejek mellett dolgozó tudósokról. Ekkor mindig ő volt a hídépítő, a hadvezér, a tudós.

Hírnévre vágyott, nem pedig szerelemre. Azt hitte, hogy a szerelem, mint a quadrigának a hátulsó lovai, visszahúzza a feltörő férfiakarást s az asszonyban átkot látott, aki megbabonáz és eljegyez a közönséges életnek. Mindenki úgy hívta csak, hogy Fagyottszívű Jancsika.

Most is ketten ültek csak a hófehér terrazon, a májusi sugártörésben, István és János.

János szólt először:

— Gyönyörű ez a délután, István. Mesélj valamit az életedből, ami úgy perzseljen, mint a sugár, úgy kacagjon, mint a tavasz és úgy bódítson, mint az illatár . . .

— Meséljek János? De hiszen te nem szereted a szerelmet, most pedig csak arról lehet beszélni. Furcsa legendák, harci kalandok kandallótűz mellett érdekesekek.

— Hát mesélj, amiről akarsz — szólott János. — De különben nem, nem szeretem! — s dacosan letépett egy lehajló rózsát, melynek hervadt szirma halkán hullni kezdett, mint a hópehely karácsony idején.

István csak mosolygott. Látta, hogy küzködik a fiú magában és azt is tudta, kivel viaskodik. Megszóllalt:

— Ne légy szamárr, fiam! Az élet úgy szép, ha béke, és úgy csunya, ha harc. A béke pedig szeretet. Azt hiszed, hogy csak te vagy egyedül, aki álmokat rejteget magában és összetörte azokat az asszonyi szirtfokon? Nem kívánom, hogy úgy legyen, de úgy lesz veled is.

— Ne kinozz, István! Ne bántsd az álmaidat — könyörgött János.

— Isten őrizzen. Én nem bántalak . . . Hanem várj, elmondok egy történetet Péterről, aki költő volt és nem lett költő, csak ember — szólott István.

János letette a hervadt virágot és figyelt. A méhek andalító dallamot döngtek a fűben, a szél sutilogott, mint ifjú mátkapár s a fák közt orgonaként bűgött a galamb. István megszóllalt:

Péter szegény fiú volt és Pesten tanult. Nem volt semmije, csak a

lelke. Egy földbesüppedt kis tabáni háznak a petróleumlámpás hónapos szobájában tengette az életét. Nyáron melege volt, télen fázott, mert sohasem fűtött szegény. Ha nagyon hideg volt, elment ödöngeni az egyetem folyósóján s mikor hazatért és betekintett a jégvirágos ablakon, fázósan borzongott össze:

— Huh, de nagy hideg lehet *odabent!*

— Csak aludni járt haza télen, ha ugyan alvásnak számít a didergés.

De ha eljött a tavasz, akkor az övé volt a világ. Kijárt a temetőbe elmélázni a sirok fölött s ha néha felment a hegytetőre és lenézett a városkolosszusra, ujjongva kiáltott fel:

— Mennyi fény, mennyi gazdagság s erre nekem mindre nincsen szükségem. Csendüljetek össze hegyek, zengjetekek ti erdő fái, csicseregjetekek madaraim, ime egy ember, aki boldog!

Végtelen természetimádatában ilyenkor zsongani kezdtek lelkében a dalok. De ő nem tudta, hogy azok dalok s nem tudta, hogy költő. Csak heurékázott, mint a kincsretalált ember.

A süppedt kis házban, ahol lakott, volt egy leány is, Margitkának hívták. Furcsa kis teremts volt, nagy világító fekete szemeivel mindig úgy nézett, mintha sírni akarna, pedig kacagott örökösen, reggeltől estig nem unt meg örülni.

Reggelenként rendszeren bekopogtatott a Péter ablakán, amin a kétéves por volt a függöny:

— Péter úr, felkelni. Hét az óra!

Péter már akkor mindig ébren volt, de nem kelt volna fel a félvilágért. Ilyenkor édes bizsergést érzett a szíve táján. Lám, milyen nagy úr lett belőle, kisaszonyok költögetik reggel.

Napközben kitarta a szobája ablakát és bámult kifelé a kertbe és úgy tudott örülni, ha felfedezte valahol Margitkát. Órákhosszat el tudta nézni, hogy hajol a kézimunkája fölé nagy komolyan, vagy milyen kedvesen dugja a karót a paradicsom mellé!

Ha beszélni szeretett volna, rendszeren nagyot köszörült a torkán Péter s ha Margitka arra nézett, fülig vörösödött. Rendszeren a leány segítette ki a zavarából:

— Mi az Péter úr, talán beteg?

— Nem vagyok én, instállom.

— Azt hittem, hogy azért köhög. Hát akkor miért köhögött?

— Hát csak úgy köhögtem Margitka. Gyakoroltam a köhögést.

— Hej! ravasz ember maga Péter úr. Nem azért köhögött, hogy arra nézzek?

— Hát ig... en... azaz... óh nem, a világért sem Margitka, — hebegett Péter, amikor is olyan volt, mint a főzött rák. Erre rendszeren el is tűnt az ablakból.

Odabent aztán szidta magát, mint a bokrot.

— Oh, én emeletes számár. Nemhogy azt mondtam volna, hogy igenis őt akarom látni, hogy nem tudok nélküle élni, hogy legyen az enyém a drága! Számár vagyok, számár!

De bizony erre a dikcióra nem került soha a sor. Gyáva volt Péter rettenetesen, a tavasz rácsókolta a mámorát s úgy érezte, hogy meg kell halnia Margitkáért.

Most már nem volt boldog, mint azelőtt. Ha kiment a temetőbe, vagy a hegytetőre s fellobbantak lelkében a dalok, a boldogság himnusz helyett a fájdalom szonettjeivé váltak. S most már le is írta őket és nem győzött eleget csodálkozni, hogy milyen szépek azok. Egy néhányat megmutogatott barátainak, akik elragadtatva dicsérték, majd beküldte lapoknak és elfogadták. Lassanként úgy kezdték emlegetni, mint a modern Himfit, a fájdalmas szerelem ihletett lantosát!

S bár elismert tehetség volt, nem merete mégsem a verseit megmutatni annak, akinek szóltak, mert hátha ráismer, hogy neki írta s akkor... akkor nem is tudja, hogy mi történnék vele.

Margitka nevenapján aztán megesett a dolog. Péter elhatározta, hogy virágokat szed a kedvesnek. Kiment a hegyek közé s egy szekérekényi nagy koszorúval tért vissza, hogy majd otthon kötöz belőle csokrokat.

Amikor belépett a szobájába, meglepetésében majd a földre ült.

Margitka ott állott az asztal mellett és kinnt felejtett verseiben lapozgatott. Péter kétségbe volt esve, nem tudta mit csináljon a koszorúval és hogy vegye el a verseket. A leány csak mosolygott:

— Nem is tudtam, Péter úr, hogy maga verseket is szokott írni...

— Igen, szoktam néha — szorongott Péter, de...

— Na, nem is olyan néha, — nevetett a leány — hiszen egész könyvre való vers van itten s milyen szépek. Mondja, kinek írja maga ezeket az epedő költeményeket?

Péterrel forogni kezdett a világ, legjobban szeretett volna már kívül lenni a szobáján!

Hát senkinek, instálom, csak úgy a magam multságára. Igaz, — nyögte — hogy közben gondoltam valakire.

— Ki az a valaki, valami Margitkát láttam itt az egyikben — kíváncsiskodott a leány. Közben a szeme szögletéből huncutul felnézett a fiúra és megállapította úgy magában, hogy nem is olyan csunya ez a Péter és elvégre mérnök lesz. Csak ne lenne ilyen szörnyen együgyű.

Péter nem bírta tovább a vallatást, hanem hóna alatt a koszorúval kiszaladt a szobából s kintről kezdett kiabálni:

— Akarja tudni, ki az a Margitka? Megmodjam? De nem fog megharagudni?

— Nem hát, hogy haragudnék, Péter úr!

— Hát maga Margitka — s pipacsvörösen rontott be a szobába. Rettentő zavarában egyenesen a leány nyakába akasztotta a koszorút:

— Ezt pedig magának hoztam a nevenapjára!

Margitka felkaçagott.

— Nekem Péter úr? Nekem? De akkor miért szaladt ki a szobából? És hozzám írta azokat a gyönyörű költeményeket? Maga egy aranyos fiú ám Péter.

A fiú állott, mint a feszület. A leány lassan közeledni kezdett felé, a kezét a vállára tette s lassan emelve fel a fejcskáját, mosolygva a fiú szemébe nézett:

— Szóval Péter, maga szeret engem?

— Szeretem Margitka!

— Na hát akkor csókoljon meg és a nyakába ugrott.

... A vadrózsakoszorú szétszakadt. A virágok, mint isteni sző-

nyeg, kerültek szerteszét a földön s ők úgy állottak ott a szoba közepén, mint új, boldog Ádám és Éva. A homályos ablakon betört fáradt napsugár glóriát font fejük fölé.

Egy hét múlva Péter megint kiment a hegytetőre, verset írni. De nem tudott. A boldog szerelem megölte a kesergő szerelmet és vele a költőt. Amikor a lapja új költeményeket kért tőle, ezt írta a szerkesztőnek: „A szerencsétlen Neves Péter költő meghalt és feltámadt mint boldog ember.“

S nem írt többé soha verset . . .

*

István elhallgatott.

A távoli tornyocskák rézfedelére vakítóan hullott a sugár s a fehér falak arabeszkjein pajzán gyermekként futkosott a fény. A szökőkút szivárványt szitált a tubarózsákra s a márványangyalok, mint bódító istenecskék csókolódtak a jázminok illatával, amely körülölelte őket, mint asszonyát a kósza trubadur.

A szerelmes vadgalambok tovább búgtak a fák között, a biborruhas felhők vágyón lepték meg a távoli hegyek koronáját s a messzi úton összebújt pár lépdelt.

A szél pedig, amely suhanva osont a fák és oszlopok között, játékosan megborzolta a két férfi haját s fülükbe sugta az örök melódiát:

— Keresd az asszonyt!

A kerti rácsnál a halványzöld ruhájú Ili közeledett a terrasra:

— Nem jön sétálni, Fagyottszívű Jancsika?

János felmosolygott:

— Mond István, ki volt az a Péter?

Én voltam fiam, magam!

Tehát ő is. János lelkében összeomlott az álmok tornya, a szive körül pedig szétpattant a páncél s a támadt résen nyitogatni kezdték karjukat a vágyak.

Elindult a lépcsőn. Lefelé.

Csönd.

*Falusi ház most éjjeli tanyám,
Kék holdfény furán táncol a falán
S máxsás takaróm — fülledt, égi csönd.
Csönd . . .
De a kertben most lehull egy gyümölcs
S amint a földre dög:
Megreped és szétpattan —
A csönd.*

DOBOS LÁSZLÓ.

Halálos büszkeség.

Irta: *Koncz Géza.*

(3)

De hát mindig az a — mint ahogy nevezni szokta — sváb kontárfilozófus lézengett Juci körül.

No — vélekedett — majd holnap keresek alkalmat a négyszemközi beszélgetésre. Mit mondjak azonban? Hogyan kezdjem? Igen, Egyszerűen megmondom, hogy imádom és ne haragudjon többet rám azért a levélért. — Ebben teljesen megnyugodva lehunyta szemét.

A reggeli nap a félig spalétázott ablakon belopódzva, egy dühödt arca mosolygott. Az álom fátylát akarta talán felemelni, hogy megláthassa mi folyik alatta. Valóban mulatságos lett volna azt szemlélhetni. Laci ugyanis a hatalmas Sumpfot botozta irgalmatlanul, egy valami görcsös furkóval.

— No, elég már az alvásból! — rázta meg őt Gödör Pali, aki idegen háznál mindig a legkörültekintőbb, legtapintatosabb volt.

Az álmában megriasztott csaknem válaszolt az első szavakra, de aztán föleszmélt társának böködő fejére és szemöldök huzogatására, mely a: No, mi lesz!-t — kísérte.

— Tudod, hogy már fél nyolc? Nem otthon vagyunk ám! — folytatta Palkó. — Barátom, itt hajnalban kelnek az emberek.

Úgy is volt. Mikor a mosdáshoz indultak, a lányok teljes díszben már a templomból tértek meg.

A délelőtt — amire Laci minden további reményét építette — gyorsan elröptült és reá nézve csaknem egészen eredménytelenül. Pedig alkalom is nagyszerű kínálkozott. Jucit tejfölért küldte mostoha anyja s ekkor ő ajánlkozott, hogy elkiséri. A lány beleegyezett, elfogadta a felkínált lovagi szolgálatot.

Most már négyszemközt voltak; a bátorság azonban megroggyant, inába szállt Lacinak. Mondókájával nem mert előhozakodni, zavart és ügyetlen volt. Sokára bökte ki az első kérdést:

— Hogy tölti itt az idejét Jucika?

— Jól.

— Gyakran jár barátnéihoz?

— Gyakran.

— Mit csinálnak, ha együtt vannak? Szoktak társasjátékot játszani?

— Igen.

Most aztán már kifogyott a kérdeznivalókból. Abba hagyta és ment szóltalanul Juci mellett, aki már kezdetben sejtette hogy tőle mást szeretne Laci megtudni, mint a fentieket. Ezért adott oly kurta és számitóan közömbös válaszokat.

Laci egyre morfondírozott magában. Juj, de hülye vagyok! Mindjárt odaérünk és még mindig nem szóltam arról. De hátha számárságot fogok összekotyogni? Aztán még meg fog haragudni... Eh, legalább tudni fogom: mihez tartsam magam. Csak ne nézne olyan nagyon komolyan! A teremtésit neki! Hogy kezdjem el? — De miért is nem kérdez ő engem?

— Jucika!... — szólalt meg hirtelen jelentős hangsúlyozással.

— Tessék.

Most aztán ingadozott; micsoda fontos dolgon folytassa amúgy hamarjában?

— Ugy-e . . . e . . . e unalmas itt falun lenni?

— Nem! Én jól érzem magamat! — hangzott az elutasító felelet.
— De már helyben is vagyunk. Várjon meg itt kinn, rögtön jövök. Azt hiszem nem fog unatkozni addig? . . .

— Nem.

Hogy unatkozott volna? Szidta, átkozta magát ügyetlenkedése, bártortalansága miatt.

— Hál' Isten! hogy még vissza is kell mennünk, — önvendezett magában. — Most már aztán igazán nem bánom . . . Vigan, fölényesen kezdem.

Juckó kijött a teli köcsöggel s megindultak vissza. Laci valóban rákezdett a kifundált hangnemben, ami megfelelőnek is mutatkozott eleinte. Sokat beszélő, negédes modorban fecsegett, miként hajdan szokott udvarolgatni. Mégse egészen úgy. Nem, — mert félt t. i. mélységesen hallgató, ravaszkodó kis társnőjére nézni: hanem mintha könyvből olvasna leckét: a földre szegzett tekintettel beszélt. Mikor aztán egyszer mégis csak föltekintett és szemük találkozott: kipottyant a szerepből. Beszédjét akadozva folytatta, mígnem teljesen elhallgatott.

Ez a sikertelenség végleg elvette a kedvét. Szótlan, lehangolt maradt. A bátorságvesztett lemondás uralta egész nap.

Midőn a késő délutáni órákban előállt a szekér, amelyen távozanók voltak, előre ült a kocsis mellé, noha Magda és Juci is fölszálltak, hogy egy darabig elkísérjék őket. Pedig neheztelése ezúttal jogtalan volt, mert a kis diplomata Juckó csak kivételt nem tett. Elhelyezkedve az egyik ülésen, mosolyogva oda szólt a lent várakozó fiúkhöz: Ki ül mellém?

Az egykori Laci nyomban fönt termett volna néhány kedveskedő compliment-t szavalva jogerős odaülésének bizonyítására. De Juckó előtt nem tudott az lenni, élehetlenebb, fontolgotóbb volt. Persze boldogan tett volna eleget a fölszólításnak, ha az parancsolóan és úgy szól: Laci, ide maga ül! — Így azonban töprengett: vajjon, akarja-e Juci, hogy én üljek oda? Hátha neheztelni fog? s. i. t. — Természetesen ezalatt Béla már el is foglalta a vágyott, kívánatos helyet; amire aztán ő a bakra ült, a kocsis mellé, Pali meg Magdushoz került.

Háromnegyed óráig tartó kocsizás után a három ifjú leszállott és búcsút véve a visszatérő lányoktól, gyalog folytatta további útját.

* * *

A nyári vakáció még hátralevő egy hónapja lassan, folytonos látogatások közt telt el. X. városából eltávozva, fölébredt koroncóban a lelke mélyén ott szunnyadó büszkeség, melynek despotizmusát csak Juci személyes látása bírta megszüntetni.

— Oh, milyen gyáva voltam előtte? Milyen hunyászkodó! S most még egy könyörgő, töredelmes hangú levéllel tetézném mindazt? Hogy kinevessen, mulasson rajta? Ó, aki nyomorultnak nevezett?! Hát van nekem férfi önérzetem? Hisz eddig is csak flörtölt velem. Az voltam neki; mint a többi férfi: győzelmi pálma.

Melyik fiúra nem nézett ő kedvesen, hívóan? S mit jelent az, hogy

keseredett arcom láttára komoly lett? Semmit! Melyik jól nevelt úrilány nem tette ezt meg? Ez is érdem? Ilyesmiért voltam én eddig hálás és boldog? Hát ezután nem leszek!

Az efféle gondolatok ellenére érezte, hogy szereti őt.

A sértett büszkeség és szerelem párviaskodása a vakáció utolsó napjáig húzódott, amikor elhatározta magát egy oly levél írására, melyből kiérzik ugyan szeretete, de amely mégsem alázkodó és könnyörgő hangú.

— Ha tévedtem a multban — vélekedett Laci — felejtse el, mert szeretem s ezt megérezheti, ha nem is semmisülök meg előtte.

Nemsokára megkapta elküldött levelére a választ, még pedig az apától, mert akinek íródott és címezve lett, Juci már akkor felutazott volt a szeptemberi iskolai beiratkozásokra. Maga ez a körülmény, másodszor pedig a levél — akkor — ridegnek minősített hangja elszomorították.

Nem csoda. Ő csak szeretett, az apa pedig látott is. Válaszában közölte, hogy a fiatal emberekkel való levelezés lányának tiltva van s különösen a Laci által írottakat lányát illetőleg koraiaknak tartja.

Ilyformán teljes bizonytalanságban maradt Koronczó, ami pedig a legveszélyesebb egy szerelmesre nézve.

Szive választottját nem hibáztathatta, mert az még levelét sem olvasta. Viszont megnyugodni képtelen volt. Gyakorta elmerengett: vajjon mit irt volna Juckó? Mit gondolhat róla? Egyáltalán gondol-e reá?

Csak találgathatta a feleleteket. Ezerféle lehetőség volt; mind sorra próbálgatta. Következésképp Juckót állandóan a képzelete szárnyain hordozta, a közösen töltött órák tövisszúrásait mind kevésbbé érezte s csak kedves, komoly arcára emlékezett.

Az eredmény az lett, hogy — tisztánlátása ellenére is — naiv hiszékenysége, szertelen ifjúi képzelete csakhamar a legtökéletesebb, már-már nem is földi lénynek, hanem valami tündöklő mennyei tünénynek hitte titkos aráját, akit leborulva imádni kell.

Ha eleinte, hiúságból, büszkeségből nem irt a lánynevelő-intézetbe egy újabb levelet, most már a határtalan rajongás készítette az apa által szabott szigorú korlát tiszteletben tartására. Mert remélte — habár féltett örömét, vágyait kinek sem nyilvánította, — hogy egykor amaz ártatlan, bájos gyermekleány hófehér kezecskéjét elfogja nyerhetni a még homályos jövő fénysugarasnak vélt országában.

* * *

III. FEJEZET.

A szokásos évi nagy bálók egyikének előkészítő és vendégtoborzó műsoros táncestélye folyik a budapesti Molnár-utca közismert épületében. A zsúfolásig megtöltött terem levegője tikkadt, forró, mint az újonc házask szobájának nászéji sejtelmes fülledtsége.

A cigányzene lassú valcert húz s a hevülő ifjú párok tavaszi vágytól részegen olvadó suttogással kavarognak a csillárokról omló fény-Niagarában.

Koronczó is itt kering, de arcáról hiányzik a sugárzó boldogság. Akiről három hónap óta folytonosan álmodozik, aki álmainak egyetlen fehér szűzi vágya, küzdésének célja, lelke szent, tiszta mátkája, akinek láthatása birta csak rá oly hosszú idő óta most először, hogy mulatóságba menjen: az nem jött el . . .

Mekkorát dobbant ifjú, túlradó érzésekkel teli szive, midőn két héttel ezelőtt hírül vette, hogy nyár óta nem láthatott Juckója is meg fog jelenni e táncmulatságon! S most íme még sincs itt, mert a leánygimnázium önképzőköre által megtervezett Mikulás-esten szerepe van. És mindezt csak az utolsó pillanatban tudja meg a vele táncoló Magdától, Juci nővérétől.

E vigasztalanul szomorú körülmény okozta elkeseredés oly feltűnően tükröződött rajta, hogy partnernője, az anyás természetű és figyelmes gondolkozású Magdi nyomban szóvá is tette a dolgot.

— Mondja Laci, miért van máma úgy leverve? Valamennyi ismerős magáról beszél, hogy mi lelte ezt a jó mulatós fiút: olyan életunott gépiességgel táncol és társalog, mintha legalább is apai jussát orozták volna el tőle s mintha most az egész világ haragosa, rosszakarója lenne magának.

A feleletül adott őszinte kifakadások először publikálták az eddig titokban érzett szerelmet. Majd a rákövetkező eszmecserék teljesen fölfedték és még jobban valódinak mutatták annak komoly és határozott voltát, ami aztán sorozatos meglepődésekre, elámulásokra adott alkalmat, mert hogy az ilyen mérvű és minőségű legyen: ki sem hitte volna.

A csodálkozó Magda kételyeinek eloszlása után közölte a hugára vonatkozó és ezirányú adatokat, melyekről azt vélte, hogy jelenlegi táncosának a váratlan csalatkozások elkerülése végett és jövő tervezetesei, cselekvései érdekében tudnia kell.

Igy értesült azután Laci arról, hogy vágyai hiábavalók, téves irányban, zárt ajtóknak szállanak, ahonnan szétporladozva vissza kell hullniok, mert bizony Jucinak, — a Lacihoz hasonló számtalan bohó ifjú ostromlón kívül — már van egy végérvényes jelöltje is, a Sumpf segédjegyző úr becses személyében, aki mind a leányka, mind a szülők fórumánál kedvezően elfogadtatt.

— Ez hát az oka személyi mellőztetésemnek — vélekedett az önértékének tudatában vérig sértett s szerelmében agyongázolt-típrott Koronczó.

— Dehát lehetséges, *elhihető!* — ordított tovább véresre marcangolt lelke — hogy Juckó őszintén úgy érez? ! Őszintén azt szereti? azt a nagy darab marhát? — Keserves ezt hinni, de muszáj! . . . Ha nem úgy van: ma este eljön Juci e táncestélyre. Persze ez nem fontos neki, nincs itt a jegyző úr!

Káromkodni, vadul szitkozódni lett volna kedve, összetörni-zúzni ezt az utált világot s agyonsújtani Sumpf Jóskát, azt a szerencsés és irigyelt maflát. Ezek kivihetlensége miatt csupán elsötétült, komor lett az ábrázata.

A táncmulatság után szeretett volna néhány cimborával végnélküli dorbézolást, züllést rendezni, de nem kapott társakat. Fájón jól esett volna éreznie, hogy visszatartóztatlanul zuhan lefele, mert már úgy-

sem ér az élete egy lyukas félgarast sem s hogy magára van hagyatva, hogy kegyetlenül megcsalott, megbántott valaki. Ehhez hiányoztak a barátok, a tömeg; legalább jelenleg, mely végletekig fokozza keserve oceanjának készülő nekiviharzását. Nélkülök egyelőre ő sem indult lumpolni. Hazatért, hogy mire, az ideig-óráig még előtte is csak ködösen lebegett, azaz inkább tornyosult, homályos, bár rohamra közelgő végzetként, amely elől nincs kitérés, nincs menekvés!

Sajnállak, csendes boldogok.

*Bevallom; sokszor szörnyen irigyellek,
Gyötrődöm kínzón s könnyezek titokban,
Mégis sajnállak, csendes boldogok, ti:
Meddig tart nálatok a tűz, a láng?
Egy évig, kettőig s aztán kilobban.*

*Megkaptátok a vágyott, drága lánykát,
Karjándl nincs se formásabb, se lágyabb
S csókoljátok ma izzón, holnap unva.
Én el nem juthatok soha enyémhez,
Örökké égetnek engem a vágyak.*

*Jó így; szenvedni égő, árva kintől,
Ezer leánykacajra felfigyelni,
Ezer leány elébe szórni rózsát,
De meg nem állhatok csak pillanatra;
Tovább, tovább; rossz, szörnyű a valóság.*

*Sajnállak, csendes boldogok, lenézlek,
Nekem mindig telve lesz serlegem,
Sötétben átkozódom, vagy remélek,
De megmaradok ifjúnak örökké
S a mámor addig tart, míg az élet.*

MIHÁLY LÁSZLÓ.

Az orgona.

Csirikov E. „Szirén“-e után írta: *Váradi Béla.*

Mily csodásan is illatos az orgona kora tavaszi reggelen, mikor a nap még nem úzte el az éjszaka hidegét és hajnal harmatját sem itta még fel a virágszirmokról.

Egy ilyen tavaszi reggelen szokott sétából hazatérve, a város szélén, gyermekkori pajtásommal, egy kedves kis leánnyal találkoztam.

Kerek tíz éve nem láttuk egymást. Mondanom sem kell, hogy milyen nagy és kellemes volt a meglepődés.

— Hát maga él? . . . maga csúnya hűtlen fiú!

— És magából milyen pompás szép nagy leány lett!

— Úgy találja?

— Sőt! . . . Egy modern istennő . . . ki mellett az ókor összes istennői elbújhatnak. De tényleg, mennyire kifejlődött.

— A maga utáni epedésemben. Mit gondol tíz év sok idő.

— Én meg éppen szerettem magat . . . Ezt csak most érzem úgy igazán, mert hisz' akkor még oly fiatalok, naivak voltunk. Emlékszik . . . mikor mamásdit játszottunk a kertjünkben? De buta is voltam . . . bár csak most is játszhatnánk úgy.

— Maga akkor is nagy kópé volt.

— Azok voltak életem legszebb percei. Tavasz volt akkor is . . . kertjünkben az orgona már virágzott, aromájával színig töltötte a kis pavillont, hol a kismama és papa boldogan, szívdobogva kipírult arccal csókolták egymást.

— Igen! Én is jól emlékszem vissza, mintha csak tegnap lett volna . . . Mily boldog is voltam . . . és maga milyen szemtelen . . ., hogy ölelt, csókolt — akár egy felnőtt. Az orgonavirág, a zsenge tavasz életrekelése, az élet illata elvette az eszem, magából csak egy csillogó pápaszemet és egy reszkető piros ajkat láttam . . . És ha akkor a szegény kis cicám nem ijeszt meg bennünket . . . Ó borzasztó még rá gondolni . . . nem is tudom, hogy mi lett volna a játék vége.

— Minden — csak borzasztó nem. Éppen úgy játszottunk volna tovább a mamásdit és a cicuka sem kapta volna tőlem azt az elkese-redetteljes rugást, amitől másnap meg is döglött.

— Na hát! Maga barbár! Maga gyilkos! Hát maga ölte meg a drága kis cicámat! Oh én buta liba! Tíz évig azt hittem, hogy attól szenvedett ki az aranyos, amit neki akkor hirtelen, meggondolatlanul kívántam.

Láttam, hogy ifjúkori szerelmünk kezd kriminális üggyé fajulni s a drága kis mamukám leplezett mérgében éppen úgy rúgta volna szeretett kis cicukáját mint én, ezért siettem az elmúlt mamlaságomra fátyolt borítani.

— De mit keres maga itt a város végén és hozzá még ilyen jókor reggel — kérdeztem tőle igen udvariatlanul.

Láttam az arcán, hogy tapintatlan kérdésem váratlanul s kellemetlenül érintette és szivesebben elbeszélgetett volna még a régi szép időről.

— Mi itt lakunk nem messze az állomástól és imádom a tavaszi reggelt — szólt leplezni akart durcássággal a kicsike. — De ne, hogy rosszat gondoljon rólam már haza is megyek.

— Már? . . . Igazán kár! Haza kísérhetem? — kérdeztem mindent jóvátenni akaró kéréssel.

— Micsoda kérdés? Kötelessége! . . . Ifjúkori jogainál fogva — kötelessége . . .

A nap a liget felől éppen felkelni látszott, vörvörös lángjával égetni kezdte a székesegyház aranykeresztjét. A kispapok ablakai mintha egy belső tüztől égtek volna. A kanonksor még hűvös, kihalt volt . . . ott a függönyök mögött még édesen aludtak az öreg urak.

Ahogy a kispapok kertje alatt elhaladtunk, a gyermekkori emlékek bűvös iróniájával mosolyogtak le ránk a kert fehér és lila orgonái.

— Ni-ni! . . . orgona! . . . Milyen fehér . . . ott meg lila . . . ez meg dupla, olyan amilyen a mi kertünkben nőtt. Hu . . . huhhh . . . huuuuhhh . . . milyen csodás illat.

— Ilyen illatos orgonák közt csókoltam meg magát. Emlékszik?

— Nem! . . . Na nee? . . .

Mily csodásan is illatos az orgona tavaszi kora reggelen, mikor 27 éves vagy és melletted egy aranyos, drága kis leány lépked, ki a múlt édes emlékeire el-el pirul és szemérmesen lesüti fényes nagy mandula szemét.

— Tépjen nekem egy szál orgonát! . . .

Megálltunk.

A kerítés magas, teteje vaskampókkal volt diszítve.

Mint a bakkecske kezdtem ugrálni az orgona után. El-el kaptam egy-egy lehajló ágat mint az aranyeső hullt le ránk a sok illatos orgona-szirom. A leány nevetni kezdett ügyetlenkedésem.

— Na legalább egy szálát! . . . biztatott a huncut.

— Fehéret? — kérdeztem elkeseredetten.

— Igen! . . . Lilát is! . . . uszított a kis telhetetlen.

Gondoltam egy merészet és felmáztam a kerítésre, hogy orgonát szedjek a bűnre csábító angyalnak. Még az orgonához hozzá sem nyúltam és már is felkarcoltam kezemet a kerítés rozsdás szegével, — de a nagy akarásban észre sem vettem.

A kerítés tetején szinte megszédültem a kábító aromás levegőtől. Az orgona kinyílt szirmocskái mint paradicsomi kéjeső hullt a fejemre. A zsenge zöld levélkék kacérkodva pacskolták közéjük dugott fületem, — lent pedig az aranyos „kismama“ — kiért most kész voltam leszakítani a világ összes fehér és lila orgonáját — tapsolt örömeiben.

— Elég már! . . . elég! . . .

Mint egy hős ugrottam le a falról. A siker örömétől csillogó pápazsammal, orgonával telt kézzel álltam kis csábítóm előtt.

— Ez mind a magáé — szóltam lihegve. — Fogadja emlékül tőlem. Emlékül a régi . . . izé, hogy mondjam az első . . . na tudja már, mikor az orgonák közt a pavillonban először megcsókoltam.

Kipirúlt arccal megleégetten vette át tőlem a csomó orgonát. Kacér, borzas fejét a még harmatos orgonák közé dugva — sokat mondóan kérdezte:

— Emlékül? . . . mire is fel? . . .

— Hát igen! . . . Emlékül az első csókért . . . emlékül erről a csodás reggelről . . . erről az orgonaillatos kísértésről . . . — és megakartam a kis huncutot csókolni. Ő sem ellenkezett . . . volna, ha észre nem veszi kezemen a sebet.

— Jaj Istenem! Mi van a kezével? Vér!?

Csak most vettem észre, hogy a kezem véresre van karcolva.

— Fáj?

— Nem! Egy kis karcolás az egész. Gyerekség! Nem tesz semmit, legalább ez is emlék marad.

A drága teremtés erre egy kis selyem zsebkendőt vett elő s bekötötte vele a sebemet. Büszkén mint egy istennőért megsebesült, de veretlen vezér lépkedtem oldalán.

Mikor a liget elé értünk, megálltunk s búcsúzni kezdtünk. A reális gondolkodású istennőm visszavette tőlem a zsebkendőjét.

— Ajándékozza nekem! — kértem mézeskalács édességgel.

— Nem! Nem tehetem. Elteszem emlékebe, hiszen a maga drága vére van rajta . . . ellenben azt megigérhetem, hogy sohase mosom ki.

A szimpátiának ily közvetlen megnyilvánulása teljesen megfőzött. Felelet helyett megfogtam a leányka hófehér kis kezét. Az a közismert villamosságú áram bizsergett bennem, amit a fizikából tanultunk, hogy ha a két különmű áram érinti egymást.

Nem tudom, hogy ez a fizikai törvény, a temérdek orgona bódító illata, vagy a szép leány mégsebb keblének ideges rezgése vette el az eszem. Magam sem tudom, hogy történt, csakhogy a leánykát ott az utca közepén, a liget előtt megcsókoltam.

Boldogságomban forogni kezdett velem az újra festett rózsaszín világ. A liget kopott, elhagyatott bejárata, mint a menny rózsákkal díszített édenkertje hívóan mosolygott rám, a tisztos kanonok sor egyenletes oszlopsorával, mint egy éber cherberus vicsorgatta rám fehérre meszelt, oszlopfogsorát. A gyermekmenhely magas kupolája ironikusan mosolygott felém. Egy pillanat alatt elém varázsolódott a régi kis pavilon . . . az orgonabokor . . . a csend . . . a csók . . . az ölelés . . . minden . . . minden . . . csak a döglött macska hiányzott.

És talán még ma is karjaimban tartom a boldogságtól pihegő édes terhet s a szerelem gyönyörű szárnyain repültünk volna tovább, ha az élet nyomorult prózája utunkba nem áll s kérlelhetetlen ollójával le nem vágja féktelen szerelmünk akadályt nem ismerő szárnyait.

Még visszacsókoltam a csókot, még öleltem az ölelését, a szíve még szerelmi indulót dobolt kikeményített ingelőmön, amikor a szeminárium kapujából egy álmos torzonborz pupák fej rival rám.

— Hogy a jóságos Atyaúrsten haragja nem szakad az úrra! Hát van az úrnak szíve annyi gyönyörű orgonát leszakítani?

Valamit visszaakartam gorombáskodni a ragyásképvű csősznek . . . , hogy éppen azért szakítottam le az orgonát, mert szívem van és fenkölt lelkü barátnőm kérésének teljesítése nekem fontosabb, mint magának az egész szeminárium s ha nem tetszik pukkadjon meg . . . és még magam sem tudom, hogy mit, ha a rücskös pofájának kaján röhögése belém nem fojtja a szót.

— Hahaha . . . a teremburáját, lám az isten nem ver bottal . . . hehehe . . . na az úr is jól kinéz.

— Mi? . . . hogy? . . . Na nézze meg az ember . . . mit röhög maga rajtam, maga vén idióta?

— Hehehe . . . hát . . . hehehe . . . hát a nadrágja az úrnak elszakadt . . . ott ni . . .

Önkéntelenül kiengedtem karjaimból a drága terhet és hátrahajoltam . . . A szerelmes leány tiszta csengésű fiatal pajkos kacagással kikapta kezét kezemből és elszaladt.

— Elszakaaadt? . . . elszalaaadt? . . . hogy . . . hogy? . . . miért? . . . Maga meg mit izléstelenkedik itt . . . ki kérdezte magát vén álomszuszék. De hogy is mer ily bizalmas lenni hozzám? . . . ezt kikérem egyszer és mindenkorra . . . maga vén izé! . . .

— De uram! a nadrágja el van szakadva, biztosan a kerítésünkbe akadt be, amikor az orgonát tépte . . . különben is köszönje meg az úr, hogy szóltam. A nadrágomat megnéztem és tényleg . . . még hozzá a a legkritikusabb helyen . . .

Megalázva, megszegyenítve, dühömben tehetetlenül álltam a kispapok háza előtt, mint egy megvert hadvezér. Elöttem a porban, meghalt orgonáim feküdtek.

Lassan, tönkretéve, megindultam hazafelé. A székesegyházban reggeli misére harangoznak. Itt-ott nyitották már a kapukat . . . egy-egy köműves ment el mellettem . . . rozoga fiakker bandukolt az állomás felé . . . lassan megindult az élet.

Még ma is emlékszem a hűvös tavaszi reggelre, a magas kerítésre, a bődítő orgonákra, a boldogságtól sugárzó leányarcra, amint a leszakított orgonacsokorból rám tekint.

És még ma is hallom a goromba ragyásképzű csösz hangját, látom a kiábrándult leánykát, érzem az aromás tavaszi reggelt.

Mily csodásan is illatos az orgona kora tavaszi reggelen, mikor a napsugár még nem itta fel a hajnal harmatját a virágszirmokról, mikor 27 éves vagy s melletted egy bájos szép leányka lépked.

Én nem kívánom . . .

Én nem kívánom őket, tapsukat, nem.

Az emberek vásáriak, gonoszak —

Hányszor futok riadtan el előttük,

Nehogy a kincseim velük megosszam.

Barátomnak nevezhetek akárkit;

Szó csak: szívem előttük is bezárom,

Meg nem tudják mit gondolok, mit érzek:

S nem győzhetnek soha ezen a váron.

Önzön, zsugorin mindent féltek, őrzök

S érzést, vágyat, gondot a lelkem elzár

S megsiratom gyötrődve, fájdalommal

Mikor egy-egy dalom véletlen elszáll.

MIHÁLY LÁSZLÓ.

Egy hadifogoly naplója.

Irta: Mihók Béla.

(Folytatás.)

Szentpétervár! Te fehér, bűnös, érthetetlen szép, züllött város, sajnállak, veled érzek, én megértem fájdalmadat, tépettségedet. Most is mint szépségednek romjain tűnődő fájdalmas, bánatos, sok meleg életet élt hideg asszony, komoran megbánva nézi a szép fehér mult emlékeit megmaradt roncsain. Megcsaltad az embereket, kik szerettek, kik becéztek s bódító szép fehérségedet odadobtad az izgató, bestiálisan férfias, bátojságukban megizzadt életet követelő, sötét új embereknek. Bepiszoktattak. Céda lett a márványmenyasszonyból. Erőszak, új élet vére van még ma is az utcák falára festve, kilyukadt ablakok, elpusztult családok boldogságának útjait mutogatják. Új emberek régi utcákon vért lihegő tempóban kavarognak. Régi dicsőségek márványtáblái pozdorjává síródnak a fenséges új urak kezében, mert a tegnapi dicsősége a ma szégyene! Halál a tegnapi!

És a ma piros utca sarkán félenken, gyámoltalanul áll a tegnapi szép leánya. Márvány odujából kihajtotta az éhség, bárány ment enni-valóért a tigrisek közé. Egy szép szőke, arisztokrata lány áll az utca sarkon, csipkés alsószoknyát tart a balkarján s jobb kezében harisnyát, kínálja az arra menőknek. Ma még semmit sem evett, a harisnya luxus, kenyér meg kell . . . „tessék, régi finom szoknya, olcsón adom“. Mindennapi tucat látvány ez már, öt éve minden nap harc a kenyérért s ha nem lesz már harisnya sem, akkor jön az utolsó érték s abból fog élni haláláig, mert kenyér csak kell. Így támadnak, születnek a piszkos, életet karmoló örült orosz nagyvárosok glóriás bukott mártírjai. A férfiak becstelenebbek, gyávábbak, kényelmesebbek, egyszerűen megfordítják a köpönyegüket, oda nem adják és a ma sarlójával együtt kaszálnak a halállal.

A fényes tegnapok aranyozott emlékei, gögös cárok eszeveszett büszkeségei, a pétervári híres fehéréjszakák fekete ünnepének maradványai görcsösen kapaszkodnak az Izsák-bazilikán, Nagy Péter lovaszobrán, Katalin triumfján, mert fényes multuk feledhetetlenségével élni szeretnének. Márvány táblák, büszkének látszó lovasszobrok, aranyos leventék, bűnös államférfiak, ironikusan pompázó koronák, címerek leplezett félelemmel reszketnek, létüket féltik a jelen vörös követelésétől, mert tudják, hogy az, ki ma még áll durcásan, kevélyen, holnap már porbahullhat s nemsokára mint ágyú bömbölhet ura, multja ellen.

A mult jövője a jelenbe csúszott és sápadt roncs emberek kikönyökölt kabátban öreg história fiatal nagyjai lettek. Páncél nélküli kézzubonyos vitézek, heptikás Tankrédek, vézna Sigfridek, csirizes kötényű Kaligulák, bérmunkás Kleonok kerülnek az arany halhatatlanok mellé. És az emberek emberek maradnak, mindent legyőző lelkesedéssel rohantak a zászló, a vezér után, csak a szín és a varázsszó változott. A szeretet, józan ész, belátás s a tegnapi igazság halommá lett löve az emberbarikádok közt. Temetetlenül is elfeledték, új urak, új zsarnokok lettek, urak lettek a csunya, éktelen, meztelen, demagógus tyranok.

Az állat orgiáját üvölti az emberben, embertársát gyilkolja hegyekre az „egyenlőség-testvériség” s viperát melengtet az új emberszeretet. Volt szegények vágnak gazdagságra, kincsre, rabszolgákból zsarnokok nőnek s a nép, a balga, jámbor sokaság vérét áldozza az új istenekért.

A boldogtalan, kopott, a nagy tegnap városában csak egy kis piszkos, elhagyatott, ocsmány tanyán örültek életüknek a rongyos emberek, boldogok voltak a csenevész legények. Éhesek, rongyosak, csenevészek, asszonyok, férfiak, gyermekek, magyarok, németek s mindenféle bábeliek, volt urak, most lett iparosok, örök parasztok egyformán fekdtek boldogan sorjában a gyalultatlan facipiccsen, várták az életet. A bábeli család a boldog holnap reményétől eltelve hihetlen egyetértésben élte türelmetlen napjait. Egymást biztatva, segítve, vigasztalva, boldogan várták régi szép életök megújhodását.

Ide, a boldog kis szemétdombra hoztak engem is. A csűr tetején két szó jelezte az új élet reményét: Evakuálni Punkt. Éreztem a remény rózsaszínű harmatját lelkemben is bizseregni. Életemnek értéket kezdtem adni. A rongyos, megtépázott, éhes, csúnyaarcú emberek arcára kiült az ember, az isteni képmás, ami őket elragadó széppé tette. A sok állatiasság után oly jól esett embert látni az emberben. Egy kis áldozatkészség, udvariasság, önzetlen ember és hazafiúi szeretet mint drága briliánsok csillogtak a nyomortanyán és csodálattal láttam a szegény emberek gazdagságát.

Nyolc éves ábrándok fáradt országából megérkezett végre a lélekmentő hajó, a kis roncs emberek nagy reménye, a multba vissza vivő jövő, drótkerítések és vasrácsok közt szőtt színes álmok megvalósítója, eljött a mentő, a feltámadás. Komor, szótlán, fekete hajó volt a stetteni „Carbo.” Nem ilyennek képzeltem az új vizek hajóját. Komor, egyhangúsággal szedte fel rozsdás horgonyát, vadul elbődült, mint egy csavargó bika, ki idegen csordába tévedt s megindult régi szép, elszakított életünk felé. Csendes hétköznap volt, nem látszott a nagy ünnep senkin sem. Hol van a zenekar, ki dallá dalolja e szent percek nagyságát, hol az üdvrivalgás, mámor, fékevesztett öröm, álom megvalósulás. Sehhol semmi, az emberek mint bárgyú juhok a nagy vízre, mint mérhetetlen legelőre bámulnak s elfelejtik, hogy emberek. A szűk cellák, jártató köröndök után olyan jó volt a nagy mérhetetlen tenger, az óriási látóhatár, minden volt fogoly szemével a határtalan szabadságot falta. Ily nagy mérethez nem volt hozzászokva a szemünk s a vastag vizet, mint a másvilágba, az új, a menyországba vivő hosszú útra leterített nagy szőnyeget képzeltük.

Hátunk megett volt már a véres, vörös Oroszország. Mese, fantázia, regény lesz most már az, ami nyolc évig fantázia volt. A szebb jövő reményétől megedzödve, újraszületve, új életkedvvel várjuk a holnapot, a szomjúhozott békét, éhezett szeretetet, az otthont. A boldog gyermekemberek magukba zárkóztottan éltek a jövőnek, keveset beszélgettek egymással, mindenik csukott szemmel ült, fekdtt, sőt sétált, jövőjükben gyönyörködtek. Előkerültek a szép eladólányok, kik azóta három-négy gyermekes anyák, a fiatal asszony, aki már nagymama, kis fia, ki már nagy legény, járni tanuló, gagyogó leánykája, ki azóta fejlődő szép lány, gondos édesanyja, ki már gondtalan halott . . . s az

öreg képzeletek belehazudják magukat a mába, a tegnap és a pirkadó holnap nagy távolságát nincs ami összekösse, hiányzik az átélt ma.

Mindenki csak hazavágyott, haza a magyar rónára, a magyar faluba, városkába. Hiába kellett magát bájos szépségével a kies Swine Münde, hiába vonaglott előttünk kacéran a tenger, hiába suttogott szentimentális német szerelmet a fenyők erdeje, hiába dédelgették, fűrésztöttek, pároltattak, etettek a jó sógorok, régi, rég nem látott szent hazánkba, rég nem érzett otthonunkba vágytunk. Nem kellett a német világfürdő, fűtöttünk a német madár dalára, nem éltetett a német fenyves ózona, mert mint a megkerült gyermek anyjához haza magyar szóra, magyar Isten hozott-ra, magyar csókra, magyar elismerésre, magyar ölelésre vágytunk . . . és kaptunk is . . . egy magyar pofont. Nyolc évünknek leírhatatlan kinszenvedése, titáni kínja újult fel újra a pofonba. Pozdorjává hullott minden összetakolt, megmentett, erőszakosan is begyömöszölt lelki erőnk, minden dédelgetett illúziónk, becézett eszménk s e percben már éreztük, hogy az a haza, amit becsülettel itthagytunk, az a haza elveszett, az Idő martaléka lett.

Bécsben történt, mikor az előzékeny idegenek átadtak bennünket az első új magyarnak, első benszülött honfitársunknak, az első nemzetünk jóhiszeműségét bitorló élösdinek, az első monoklis úrnak, a kretén szülőtségi eminensségből származó előnyök igénybevételével nagygyá lett Senkinek, a bécsi magyar konzuli kiküldöttnek. Szívünket kinyitva, karunkat kítárva vártuk az első magyar testvért. Bár éhesek voltunk, egész nap nem kaptunk semmit enni, mivel a németek már átadtak a magyaroknak, de mi a nagy várakozásban erről meg is feledkeztünk s fáradhatatlan kitarással vártuk a testvéreket, hogy öreg gondjainkat gondjaikra bizva, a nyánkhöz vezessenek, hol édesen, gond nélkül alhasuk ki nyolc keserves évünk álmatlanságát. Sokáig vártunk, éjfélig vártunk s csalódottan le kellett feküdnünk. Hajnali 4—5 óra lehetett, mikor magyar beszédre ébredtek. Az aludni nem tudó öreg tiszték egy monoklis fiatalembert kísérnek fel a kocsiba, szegény öregek arcán bosszúság, elégedetlenség, kiábrándulás kiabált. A fiatalember nem nézve sem kort, se illendőséget, a legszemtelenebb hangon, minden köszönést mellőzve, mint valami római főkonzul Néro idejéből ránkförmedt:

— Kicsodák maguk? Honnan jöttek? Hol voltak eddig? Mit csináltak olyan sokáig ott? Miért nem hamarább? Nekem ne meséljenek, ismerem jól a viszonyokat, tudom jól, hogy már régen haza jöhettek volna, csak nem akartak. Csak a konzulátusnak csinálnak bajt, kiadást. Miért nem maradtak most már ott? stb.

Azt hiszem, hogy mondanom sem kell, hogy mi lett e furcsa magyar fogadtatás vége. Dr. Izékfalvy Senkiházy ideiglenes, helyettes konzuli díjtalan díjnok és segédmegbízott úr sem tudja, hogy hogyan került ki a kocsiból, csak arra emlékszik, hogy sietségében monokliját is elvesztette és köszönni is elfelejtett, mi pedig Bécsből a magyar csendőrkig saját költségünkön utaztunk. Így foszlott szét a nyolc évig féltve őrzött érzelmek kéréje. Haza jöttünk csalódni.

Ti szegény, hangtalan, beteges, életbenmaradt hősök, volt hadifogoly társaim, hozzátok szólok utolsó strófémban. Ne csüggedjétek, viseljétek türelemmel a keresztet, hordjátok büszkén, mint a legvitézebb

vitézségi érmet, a hadifogoly nevet, amelyik ma még pecsét, de holnap arany érem lesz. Megtépett ekzisztenciátok, elcsúszott tervek, szívbe nyilalló igazságtalanságok, mellőzések, sikertelenségek ne ejtsenek kétségbe. Ha volt erőtök sok ezer mérföldre elszakadt hazátokhoz, büszke magyarságtokhoz, ha kellett, halálos daccal is hű maradni, ha volt bátorságtok a vörös lángoló tenger démonjai közt kopott, foltos, kimoshatatlan kárpáti sárral diszített csukaszürkében járni, akkor legyen erőtök most is, várjatok, tűrjétek, reméljétek, mert hősi kitartásunk letagadhatatlan dokumentumai tízezrivel porladoznak Ázsiában szanaszét. Dolgozzatok, maradjatok állhatatosak eszmétekhez, tartsunk össze s legyünk mi maradi régi magyarok.

És ha majd egyszer kinyílik a pokol kapuja, ha a Magyarországra szorult sok-sok ezer bánat, kétely, könnyes fohász bebocsátást nyerhet, feljö a mi napunk is, mert akkor tudják csak meg itthon igazán, hogy kik voltunk mi odaát. Ha a sok keresztfa koszorút fog kapni, ha a legveszélyesebb fronton, a hadifogoly fronton hősi halált halt vitézekről is meg fognak emlékezni, kiknek tragédiái tragikusabbak minden kárpáti sírénál, eljön a mi időnk is s elégtételt fogunk kapni. De addig türelemmel fel a becstületes munkára, ne tántorítson meg bennünket a számító, jellemtelenek gazdagsága, szegénységünkben, mostohaságunkban is maradjon fényes és új a régi mondás: „a haza mindenekelőtt.“ Legyenek eszményképeink meghalt vitéz társaink, kik a turkesztáni steppéken és a szibériai hómezőkön minden tűzkeresztségben, életük árán is megmaradtak magyarnak. Nem ismeri senki őket, hangtalan, rongyos hősök voltak, nincsen hazug könyv íródva meg nem cselekedett tetteikről. Sivatagi hiénák, éhes farkasok járnak csak ki sírjukhoz egy kis sovány csontért, a kereszt már rég kidőlt, a sírhantot rég elhordta a szél, nem maradt meg emléküik sem, nem ismerte őket senki sem, csak mi megmaradt kis néhányak.

A mult irtózata legyen a jelen igazságtalan vértje, legyetek nagy-lelkűek, ne haragudjatok régi helyetekbe fészkelődött stréber igyekvőkre. Bízunk a régi mondásban: ma neked, holnap nekem.

(Vége.)

Összetörve . . .

*Nekem sápadt, könnyes az arcom,
S utdlom azt, aki kacag.
Legrútábbul megcsalták engem
S gyűlölök minden igazat.*

*Kezem a rosszé s szenvedőé.
Köszöntöm azt, aki zokog
S harsányan szól számból az dtok:
Hadd vesszenek a boldogok!*

MIHÁLY LASZLO

Budapesttől-Budapestig.

Irta: Cser János.

Nemcsak a Dunától búcsúztunk, el kellett hagynunk a kényelmes víz mentében való haladást, az evezés nélküli kényelmes „úsztatásokat“, a széles, nagy perspektívákat nyújtó, szemet pihentető kilátásokat, el a kellemes homokú fürdőpartokat s nekiindultunk a nagy ismeretlenségnek, amelyből egyelőre nem látszott más, mint e szétvált erdőn át egy keskeny biztató világosság . . .

A torkolat közelében még látszik a régi, nagy meder; szélesen elterül benne a víz, alig találjuk a kimélyített, hajózható csatornát, a víz zavarosságáról jövőnk rá, hogy jelzőpálcák mutatják a helyes utat, — az 507-ék el is tévednek a nádas lagunák között, Nemsokára teljesen szűk csatornába jutunk, két oldalról magas gát szorítja össze a sárga, agyagos, habos vizet s a partig leereszkedő erdők összeboruló hatalmas koronái elevezzöld alagúttá folynak össze a fejünk fölött. Valami szívet szorító érzés vett erőt rajtam, a konok erővel meredő fák között szembe a mindinkább gyorsabban ömlő fáradhatatlan hullámokkal; . . . és távolról ismét tompa mennydörgés hallatszott.

Másnap ünnepélyes szertartással az úti-napló külön fejezetében örökítettük meg a bogyziszlói éjszaka szenvedései teli emlékét.

A mindennapos küzdelem a kedvezőtlen idővel teljesen lefoglalta időnket, folyton és folyton az idő viszontagságaival szemben számítani, beosztani eddig nem volt terhes munka, sőt valami örömfélét éreztünk, ha ezek ellenére diadalmasan és elcsüggedés nélkül kerültünk ki a tusából. De Bogyziszló végső próbára tette kitartásunkat.

A megeredő eső s a korán beálló esti sötétség megállásra kényszerítettek; nem tudtuk a kitűzött bogyziszlói révet elérni, kénytelenek voltunk ismét a szabadban eltölteni az éjjelt. A sikamlóssá felázott agyagtöltésen csak a legnagyobb veszéllyel tudtunk kikapaszkodni. Tapogatódzva, vaksötétben, hol a szúnyogok millióitól kínozva, hol a zuhogó esőtől paskolva, ázva-fázva ütöttük fel a sátrat az agyagos talajon magasan álló vízbe. Alig vártuk, hogy a rajokban szálló szúnyoghad elől menedéket találjunk, de a sátor csak újabb kínokkal várt; a zsufoltság melege, a cigaretták, meg a Pufi pipájának a füstje csakhamar oly sűrűvé tették az amúgy is szűkös sátor levegőjét, hogy csaknem támaszkodni lehetett benne. A hangulat ingerült s mégis nyomott volt; hozzájárult, hogy Károly, a biológus rosszul lett, meghült-e, vagy a gyomrát rontotta el, nem tudni; csak félaléltan ledült s kimerülten elaludt. Buxus meg én vállaltuk a sátor száját, mi voltunk az első őrök: a kimerültségtől én sem sokáig bírtam, el-elszunnyadtam, de a sátorban rekedt ezernyi szúnyog duruzsoló danolása s csontig hatoló szúrása minduntalan felriasztott. Mintha különös kínzó eszközül találtak volna fel számunkra az éjszakát az éhes szúnyogokkal: a fáradt, aludnivágyó szervezetet állandó ébrenlétben tartották a vérszomjas vámpirok. Rettenetes virrasztás volt! Mikor a reggeli szürkületben kivánszorogtunk a szabadba, megijedtünk egymástól. Szinte foszforeszkálóan zöldek, sápadtak voltunk, csak a szúnyogcsipések ezre tarkított rajtunk pirosan.

Azon sáros-piszkosan összecsomagoltunk s siettünk az átkozott vidékről, amennyire bágyadt, erőtlen testünk engedte. Képzeltetni dühvel vegyes ámulásunkat, mikor az előző este még ígéret földjének tartott bogyiszlói révet alig negyedórai evezés után elértük. Csak egy kicsivel később ered meg az eső, csak egy kevéssel később sötétedik, fedél alatt, puha zizegő szénán aludtunk volna: így mondhatni a kapu előtt kellett belefeküdni a sárba s hozzá tudtuk azt, hogy néhány percnyire, minden jóval, minden — már csónakosi értelemben vett — kényelemmel élhettünk volna.

Azért gondolható, hogy kipótoltuk a „szervezet hiányosságait” holmi jóféle szegszárdival s miegyébbel s minthogy az eső kegyetlen unalommal tovább esett, lefeküdtünk a csárda üres istállójába pihenni.

Pedig nagy kedvem lett volna Károllyal együtt a falut megnézni.

Bogyiszló ugyanis ősi bessenyő település, talán a legtisztább faji szempontból, mert a rengeteg erdő és a körülötte folyó sok s nagy víz a legtöbb veszedelemtől megóvta a lakosságot. Érdekelte volna a viselet, az építési mód, csináltunk volna néhány típus felvételt is, de hát a kimerültség és az idő, — már amúgy is több napot veszítettünk miatta, — nem engedte.

A bogyiszlói nap jó bemutatója volt az egész Sió-útnak. Véges-végig csak lépésről-lépésre tudtunk előre haladni. A sok eső szemlátomást duzzasztotta a vizet. A sárgás-szürke, tajtékozva rohanó vizen ágak, tuskók, elhordott kékék, hullott állatok fűték bukdácsolva egymást, döglletes levegőt hagyva maguk után; nem lehetett egy pillanatra sem megállni, rögtön viitt vissza a víz, vissza a keservesen legályázott úton. A part végig magas, bokros, nádas, úgy, hogy kikötni is csak rendszeren faluk közelében lehet, ahol valamelyes lejáró többnyire szokott akadni. Volt még másik nap is, amit csaknem teljesen átaludtunk a szűnni nem akaró eső miatt; Agárdon is félnapon át hallgattuk egy öreg téglavető mesélgetéseit — egyéb gondúzás híjján.

Elindulásunkat követő vasárnapon gyönyörű szép reggelre virradtunk. A sok eső mint finom fátyol ködölt a messzi hegyeken, a széles mezőkön ünnepélyes, vasárnapi csend ült. A nedves időjárástól gyönyörű üdezöld ezernyi színes, pompázó virágtól tarka mező mint egy hálaadó arc ragyogott a mélységes kék ég felé. A tiszta levegőben harangkondulás hallatszott mindenfelől, a pusztáról a templomba igyekvők tisztára mosott arca, fehérneműje vakított. Igazi vasárnap volt!

Sárszentlőrincen megnéztük Petőfi egykori lakóházát. Egyszerű tábla beszélt ittletéről. Megilletődött tisztelettel tekintetem végig a tiszta falun: ez az utca is részese Petőfi lelkének, ebből is táplálkozott a a világot besugárzó halhatatlan génusza. Morton, a zsánerfotografus hosszas rábeszélés után le is fényképezte, közben azonban minden udvarba bekukkantott, hogy hol lát valami tehenet, vagy libás, elevenebb csoportot. Egy alighanem megtetszett neki, mert a kutyaugatásra kinéző háziasszonytól engedélyt kért a fényképezésre.

— Köszönjük, van nekünk fényképünk — felelt az asszony, aki vándorfényképezésnek nézhette Mortont.

— Az se köll — csattogott az asszony s majdnem a kutyával küldette ki Jenőt az udvarból, aki dühében már revolverét kotorásztá.

Ezen a napon nevezetes újítást vezettünk be: a vontatást. Az evezős morál szempontjából ez züllést jelentett, de kénytelenek voltunk beadni a derekunkat, az erős árral szemben nem bírtuk a csaknem meddő munkát, míg vonatya egész tűrhetően haladtunk s az evezést vontatással váltogatva, pihentünk is. Már estére járt az idő, mikor egy kanyarodóhoz érve fel kellett volna tűnni Simontornyának.

— Látszik már Simontornya? — kérdeztük a legelől haladó Öküzt. Körülnézett s csak a feje rázásából tudtuk meg, mit akart futbalista tájszólással mondani:

— Simon torony, uraim! — ami annyit jelent, hogy nem lát még tornyokat.

A városba érve, egy vendégszerető parti házban kértünk szállást, Épen berakodtunk, mikor elemi erővel tört ki a vihar. Ez a nap sem tudott meglenni eső nélkül! Hanem az egyszer kifogtunk rajta, tető alól neveltünk szemébe a toporzékoló fürgetegnek.

A város a Sió két partján fekszik, odon, négyszögű torony örkődik fölötte, a régi vár maradványa. Hatalmas börtöneyai vannak, a börtök, meg a cserlé szagát az egész városban érezni lehet. Itt sem sokat időztünk, siettünk a nagy víz, a Balaton felé. Valami féktelen akarás fűtött bennünket!

Már láttuk a megvalósulását a legmerészebb álmunknak, el fogjuk érni a Balatont! El kell érünk! — mondta az egyik, — Musz man erreichen — mondta Buxus, aki ha valami nagyotakarásról beszélt, mindig a musz man-nal fejezte ki (innen is eredt neve). — Akarom, mondtam én — mert ez bús merészség, mert világ csodája, hogy valaki az Értől indul el és befut a nagy világoceanba!

— Hogy van? — kapott rajta Buxus, aki mindent úgy citál, mint egy debreceni civis. Megtanulta s egész nap harsogott a Sión a bús merészség, meg a világcsoða.

De még egy éjszaka elválasztott bennünket az ígélet tengerétől. Keddi napon délelőtt pillantottuk meg a Balaton vizét; az eddigi eső-áztatta szürke napok után a Balatonvidék színpompája valami csodálatosan mámorító hatással volt reánk! A tükörsima balatonszínű víz, a fürdőzők tarka pompája, az eleven nyüzsgés most valahogyan másképen hatott, mint egyébkor. Tombolva fickándoztunk a vízben, hiszen már napok óta nem fürödhettünk a piszkos áradatban. Morton, a strand-fotografus beteg lett a nagy örömtől, annyira kedvezők voltak a „fényviszonyok.“ Szebbnél-szebb képek őrzik az egész balatoni csatangolásunk kedvesebb mozzanatait; amelyek azonban csak gyér megtestesítő annak a számtalan képnek, amely élményeinkből emlékül megmaradt.

INNEN-ONNAN.

Erdélyi irodalom. Azok a küzdelmes évszázadok, amelyek Székelyföld népét szívóssá és elszántan erőssé edzették, kifomálták a sajátos erdélyi lelket is. Erdély lelke mindenkor élő lelkiismerete volt az egész magyarságnak; csodálatos földjének tradíciója van a magyar életben s ezt a százados hagyományt mesterséges határok sem voltak képesek megszakítani, hiszen aki érdeklődő figyelemmel kísérte az utolsó évtized irodalmi eseményeit, hőkkenve tapasztalhatta a tehetséges „Pásztortűz”-gárda diadalmos előretörését, ennek az egységes szellemű írói tábornak új irodalmi korszakot nyitó mozgalmas életét.

Ha irodalmi visszapillantást teszünk, látjuk, hogy a magyar irodalomban mindig volt egy *erdélyi eszmeáramlat*. A székely észjárás, a különös szemlélődés, az apró falvak lakosainak mély humora és lassú pusztulásuk végzetes tragédiája, valamint a székely sors örök problémájának izgató érdekessége: mindez az erdélyi poéták írásainak mintha az oroszos mélység és rejtett szatira felé történő eltolódását eredményezte volna. Az önmagába süllyedt, tépelődő Bolyai; az örök mélység partján kóborló Kemény; a kérlelhetetlen szatirizmusával eget vívó Szabó Dezső: egy-egy arca ennek a forradalmas, vívódó erdélyi léleknek. Káprázatosan gazdag, színpompás, tősgyökeresen székely nyelvük; páratlan szépségű történeteik, mélyen szántó lélek-elemzésük irodalmi megújulás felé vezet. Ebben az új stílus-keresésben természetes, hogy vannak kilengések, szertelenkedések, de ezek

egyrészt a mai vajúdó irodalmi életre, másrészt fiatalságuk forradalmas lelkületére vezethetők vissza.

A mai erdélyi irodalom propagandát jelent s az erre szolgáló irányzatosságok mellett legszembetűnőbb vonása: a székely *góbé* alakjának az irodalomba való bevonultatása. Ez az ifju erdélyi irodalom formájában tulajdonképpen szélsőségek felé hajló dekadenciát mutat, lényegében és irányában azonban az erdélyi magyarság testesült gondolata. A remekbe készült novellák legszebbjei a föld népének az ősi rögért folytatott emberfeletti küzdelmét s e harc közben oly vonzóan előtáruló lelkiségét mutatják be. Nagy eredmény ez, mert a magyar paraszttypusok közül jóformán teljesen hiányzott az *igazi* góbé arca (ahol élt, ott karikaturában élt); s míg Mikszáth írásművészete a Felvidék vagy Móricz Zsigmond-é az Alföld népét már régen megszerettette az olvasóközönséggel, addig a titokzatos hegyvidéki nép mérhetetlen távolságban élt az ország szívéből. Gyallay, Nyíró vagy Tamási Áron újszerű (és valljuk meg: legrokonszenvesebb) falusi alakjaira szükség volt, mert a város nehezen melegedő szívének szeretetét kiterjesztették egy sokáig mostohán kezelt vidék népére.

Az erdélyi íróknak jellemző és közös sajátossága, hogy nemcsak figyelik, megrajzolják s határtalanul szeretik szűkebb hazájuk népét, de csodálatos erővel: *hisznek* is benne. Megható ez a rendíthetetlen hit, amely kifarad írásaikból, s az igaz magyar fajiságot

legöntudatosabban képviselő székelyeknek a nagyvilággal való megismertetése s az íróknak ez a hite: biztosítéka annak a mozgalomnak, amely az erdélyi magyarság jövőjéért küzd.

Amikor jó Turkovits Mihály 1648-ban Debretei Mártonhoz írt levelében a magyar nyelvről szólván „erdélyizmus“-ról tett említést, valószínűleg nem gondolt arra, hogy nemcsak különélő székely nyelv, hanem sajátos székely lélek, gondolat és irodalom is van. A kiválás azóta megtörtént s a varázslatos sziget megindult csodálatos népével, hogy mindenütt kitarja szépségét a megdőbbsétek világ elébe.

Mi pedig magyar szívünk szeretetével igyekezzünk megérteni és megszeretni a felénk uszó szigetnek különös, talán különös, de tagadhatatlanul érdekes népét

DOBOS LÁSZLÓ.

Erdélyi Lajos dr.: Magyar nyelvi tanulmányok. (1926. Szerző kiadása.)

Közel egy emberöltőre terjedő szorgalmas munkájának az eredményeit gyűjtötte össze a szerző ebben a most megjelent, összefoglaló jellegű művében. Benne minden nyelvtudomány iránt érdeklődő megtalálhatja a maga csemegéjét, legyen az akár nyelvtörténeti vagy kultúrtörténeti érdeklődés eredménye. Nyelvjárás-tanulmányai a háromszéki nyelvjárásról s főleg a csángókról szóló megfigyelései új szempontok szerint haladó, a népnyelv hatalmas kultur és telepedéstörténeti jelentőségét a maga egész nagyságában felismerő komoly értekezések, bőséges, részint önállóan gyűjtött, részint mások gyűjtéseinek kritikailag megrostált népnyelvi példa-adalékokkal. Ezek az

értekezések újszerű világitásba helyezik a székelységet és a csángókat, azoknak eredetét illetőleg is, amennyiben a nyelvi megfeleléséről és kölcsönös egyezésekből ezeknek a zalavidéki, göcseji, illetőleg a szlavóniai magyarsággal való azonosságára, vagy legalább is ezekkel való nagyarányú érintkezéseire következtetnek. Mint ilyenek, nemcsak a nyelvjárás tudomány, de a történelem és ethnologia, valamint a folklore és néprajz szempontjából is jelentősek.

Mondattani értekezései modern szempontok szerint haladó, lélektani követelményeket is szem előtt tartó, rendkívül értékes kutatások, amelyekben új grammatikus alapon a formális logiia elagott felfogásával szemben szemléletesen és induktíve építi fel a szerző sok súlyos mondattani problémát végleg tisztázó, megtalálásait. Elég legyen csak az ú. n. összevont és kihagyásos mondatok, valamint a ráértés fogalmának a kristálytisztá körülhatárolására rámutatni, amelyek — komoly, tudományos háttérüknel fogva — a hatalmas terjedelmű könyv legértékesebb tanulmányai közé tartoznak.

Nyelvtörténeti tanulmányai közül jelentőségben legkiemelkedőbb a gyulafehérvári sorokról írt hosszú elmefuttatás, amely szinte megdönthetetlenül bizonyítja be, hogy a gyulafehérvári sorok nem glosszák, hanem ősi ríthmusban írt verstörédek s így nemcsak egyszerű nyelvemlékek, hanem irodalomtörténeti jelentőségük is komolyan megfontolandó.

A rendkívül tartalmas könyv felsorolt tanulmányait sikeresen egészítik ki nagy nyelvészokról való megemlékezések s egy érdekes gyűjtés a nagy háború mondatánából. Megjelenését őszinte

örömmel és elismeréssel kell üdvözölnünk, mert bár nem tarkítják világrengető felfedezések a lapjait, de alaposágával és a modern haladástól nem irtózó felfogásával nyelvtudományi irodalmunk *értékei* közé tartozik.

Méltó ajándék Szinnyi József számára, akinek ajánlva van.

SYGA.

Dr. Frank Antal: „Az önmegismerésre való nevelés” címmel új, hézagpótló hatalmas munkát ír, melynek előfizetési felhívását alább közöljük. Ajánljuk e könyvet a szülők és hivatásos nevelők figyelmébe. Előjegyzés a következő címre küldendő: László Imre Bpest, I., Fürj-utca 16.

Bővebb tájékoztatás végett közöljük szöveg szerint az előjegyzési felhívást:

„Nemzetünknek legégetőbb problémája az erkölcsi integritásra való törekvés. Ez a célkitűzés már sokfelé elhangzott, azonban tettéválása csak nagyon lassan vagy egyáltalában nem mutatkozik. E jelenség okát abban kell látnunk, hogy általában nem magunkon, hanem másokon kezdjük az erkölcsi regenerálódás munkáját. *Dr. Frank Antal:* *Az önmegismerésre való nevelés* c. munkája egyrészt olyan szempontokat nyújt, amelyek szerint kívánatos a fentebbi cél megvalósítása szempontjából az önmagunkba való tekintés, másrészt — és legfőképpen — arra törekszik, hogy az önismertetre való törekvés hassa át egész nevelésünket.

A munka három részből áll: történeti, elméleti és gyakorlati részből. 1. A *történeti rész* foglalkozik a hinduk, a hét görög bölcs, Sokrates, a stoikusok, a kereszténység, szt. Ágoston, Kempis Tamás, Franklin Benjámín,

Goethe, Rousseau, Napoleon, Széchenyi, Schopenhauer, Tolsztoj és másoknak önismeretével, illetőleg az önismertetre vonatkozó nézeteivel. 2. Az *elméleti rész* főbb problémái: Az önismeret kérdésének jelen helyzete, fontossága, az önismeret fogalma, az önismeret lehetősége, az önismeret érték-elméleti vizsgálata; az önismertetre való nevelés módszerei; az önismeret és az igazmondás; az önismeret és pályaválasztás; az önismertetre való nevelés és a szülői ház: a nemzetnevelő önismerete a) általánosságban, b) nehéz természetű diákkal való bánáson keresztül; nemzeti önismeret; egyetemes emberismeret (világi nevelés Krisztus útjain). 3. A *gyakorlati rész* azzal foglalkozik, hogyan lehetne a kifejtett elmélet alapján a népiskola és a középfokú iskolák növendékeit önismertetre vezetni.

Kérem a m. t. Címet, sziveskedjék ismeretsége körében előjegyzőket gyűjteni. A munkát, amely kb. 300 oldalas lesz, az előjegyzők 80,000 koronáért kapják. Budapest, 1926. május hó.”

Ifjusági élet.

Ismét eltelt egy esztendő! Az öreg alma mater kapui bezáródtak, csönd van a másorzajos folyosókon. Nehéz kemény tanulásban kifáradva, szétszéledt az ifjuság, hogy csendes akác-lombos kis alföldi falvakban, vagy másutt kipihenje egy év fáradalmait. Ha valaki az utolsó napokban figyelte főiskolánk kapuját, láthatta, hogy rajzanak kifelé a csomagokkal megrakott s

a jól végzett munka tudatában, büszke, derült arcú diáksapkás ifjak, a mi bajtársaink. Nincs ilyenkor boldogabb ember a diáknál! Menjete! Élvezzétek a boldok diákek felejthetetlen vakációját! Ezek az évek hamar elröppenek, ki mennyi emléket gyűjt ilyenkor, úgy fogja bírni majdan az élet küzdelmeit! S ősszel térjete vissza a munka műhelyébe, hozzatok magatokkal új erőt a további munkára! Kellemes vakációt!

Főiskolánk ezidei évzáró ünnepélyét június 13-án délelőtt tartotta meg. A Himnusz elnéklése után dr. Gyulai Ágost igazgató beszámolt az elmúlt év történetéről s elbúcsúztatta az ifjúságot. Az idén végzett hallgatókat fölhívta és buzdította, hogy maradjanak meg tántoríthatatlanul alma materünk iránti hűségükben s keserű szavakban adott kifejezést fájdalomának, hogy az intézet azon fia, kik már künn vannak az életben hűtlenek lettek hozzánk és a főiskola halála mellett foglaltak állást.

Szalay Gyula most végzett tanár lendületes szavakban biztosította intézetünk vezetőségét és professzorait, hogy a most távozó ifjúság nem fogja soha elfelejteni azt, hogy mivel tartozik nekik és az intézetnek s bárhol leszünk, akárhová állít bennünket az élet, törhetetlenül ragaszkodunk és harcolunk ezért a főiskoláért.

Következett a pályamunkák bírálata, a szerzők megjutalmazása,

majd a Hiszekegy elnéklésével véget ért az ünnep.

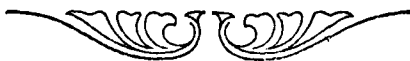
Az „új“ tanárok június 15-én tartották bankettjüket, hol megjelentek főiskolánk összes professzorai családjukkal együtt. A legjobb hangulatban maradt együtt baráti beszélgetés mellett professzor és diák a késő éjjeli órákig.

Dobos László felköszöntötte a főiskola professzorait, majd Gyulai Ágost dr. igazgató megegyszer meleg szavakban keblére ölelte most már „ifjú kollégáit“ s újból biztosította őket arról, hogy bármikor, bármiben szerető atyai szívvel támogatójuk lesz. Domokos P. Péter ajánlatára nagy lelkesedéssel elhatározták a jelenlevők, hogy a főiskola érdekében megalakítják a „Főiskolánk barátai körét.“ Dobos László indítványára pedig elhatározta az ifjúság, hogy öt év múlva találkozt rendez. (Evégből már most fölhívjuk az idén végzett tanárokat, hogy címüket szeptemberben közöljék Dobos Lacival.)

Lapunk főszerkesztője és munkatársai, kik immár szintén kimennek az életbe, ezúton búcsúznak. Köszönjük előfizetőink, olvasóink támogatását, jóindulatát s kérjük őket, támogassák az utánunk következő, jövő évi „Botondot“ és annak munkásait úgy mint bennünket.

Minket az élet másfelé szólít, hol más a hivatásunk, más a munkakörünk.

Letesszük a lantot:
„Cserebogár, sárga cserebogár.“

Kiadja: a Polg. Isk. Tanárképző Főiskola „Botond” B. Egyesülete. — Felelős kiadó: Cserosik József
Budai könyvnyomda és könyvkiadó vállalat, Budapest, IV., Váci-u. 21. — Telefon 150-21.